

סדר בסדר בהכרח

בערב פסח שחל בשבת ושבת שביעי של פסח
למנהג עדות ישראל

מאת

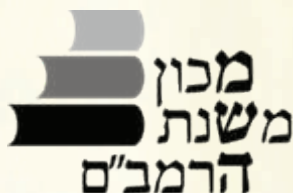
צפניה בלאמו"ר הרה"ג רצון ערוסי הלוי
רב ומו"צ במודיעין

בסיוע מנהל התרבות – המחלקה למוסדות תרבות
העוסקים במחקר

כל הזכויות שמורות למחבר ולמכון מש"ה

מכון מש"ה
לחקר משנת הרמב"ם
ת"ד 911 קרית אונו
טלפון: 03-5351119
דואר אלקטרוני: halichot@zahav.net.il
www.net-sah.org

תוכן עינים

הסכמות וברכות	ד
דברים אחדים	יג
לוח זמנים – פסח תשפ"ה	טז
ערב פסח שחל בשבת	יז
שבת, ז' ניסן	יז
חמישי, י"ב ניסן	יט
שישי, י"ג ניסן	כא
ליל שבת	כה
שבת, י"ד ניסן	כו
ליל ט"ו בניסן – מוצאי שבת וכניסת החג	מב
שבת – שביעי של פסח	מו
שישי, כ' בניסן	מו
שבת, כ"א בניסן	מח

נספחים

ליל שימורים במנוח יהודי תימן	נא
הכשרת כלים בקצרה	עב
הכשרת המטבח וכליו	עג
דיני מכירת חמץ	עד

David Yosef

The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel
President of the Great Rabbinical Court

דוד יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

ב"ה, ב' ניסן. תשפ"ה לפ"ק

מכתב ברכה

הובאו לפני גליונות הקונטרס "סדר פסח כהלכתו" על הלכות ערב פסח שחל בשבת, ושבת שביעי של פסח, אשר חיבר כבוד היקר והנעלה, אוצר כלי חמדה, שוקד באהלה של תורה, לילה כיום יאיר כחשכה כאורה, הרה"ג ר' צפניה ערוסי שליט"א, בנו של ידידנו ומכובדנו הגאון רבי רצון ערוסי שליט"א, רבה של קרית אונו ת"ו, וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל מלפנים.

עברתי בין בתריו, וראיתי כי יפה עשה, סידר וערך את ההלכות הנ"ל בשפה ברורה, דבר דבור על אופניו, אישר חיליה לאורייתא.

במ"ש בענין טלטול וצירוף מצה ללחם משנה בערב פסח שחל בשבת, ראה מש"כ בהלכה ברורה חלק טז (סימן רעד סעיף כו, ובבירור הלכה שם), וע"ע במש"כ שם (סעיף כז, ובשער הציון שם) לענין צירוף מצה שאינה שמורה משעת קצירה ללחם משנה בליל פסח. ע"ש.

ואסיים בברכה להרב המחבר שליט"א שיוכה לברך על המוגמר בקרב ימים, ויפוצו מעינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה, ברבות הטובה גם עד זקנה ושיבה וסיב ובלה בה, ומינה לא תזוע, שאין לך מידה טובה הימנה, והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח.

בברכת התורה

דוד יוסף

דוד יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד, כ"ז אדר תשפ"ה
27 מרץ 2025
פ"ה 152

מכתב ברכה

ראיתי את הקונטרס "ערב פסח שחל להיות בשבת" שהוציא הרה"ג צפניה ערוסל שליט"א כבר לפני שנים רבות קונטרס שנעטר כבר ע"י רבני ישראל. עתה במעגל השנים שוב עולה סוגיה זו על סדר היום וגם השנה יחול ערב פסח בשבת.

נאמר במדרש רבה שיר השירים עה"פ "כשושנה בין החוחים": ר' אליעזר פתר קריי בגאולת מצרים, מה שושנה זו כשהיא נתונה בין חוחים קשה לבעלה להלקט, כך גאולתן של ישראל היתה קשה לפני הקב"ה, הה"ד (דברים ד לר) 'או הנסה אליקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי'. ר' יהושע בשם ר' חנן אמר גוי מקרב עם ועם מקרב גוי אין כתיב כאן, אלא גוי מקרב גוי, שהיו אלו ערלים ואלו ערלים..."

בני ישראל בעת שהותם במצרים היו אמנם שונים בשמם לשונם ומלבושם, אבל לא קיימו מצוות המיוחדות לעם ישראל. ביציאת מצרים נהפך עם ישראל למציאות אחרת וזו היתה תחילת הדרך לקבלת התורה היחודית לעם ישראל.

זכור את יום השבת היא במטרה לזכירת תחילת מציאות העולם, זכר ליציאת מצרים היא זכרון ללידת המציאות של עם ישראל. לא בכדי אנו מזכירים בקידוש בשבת הן את היום השביעי והן את יציאת מצרים.

שבת הסמוכה לפסח היא מעין השלמה בין שני הדברים - בריאת העולם ויציאת מצרים. זהו שכתב הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פ"ה א) שזכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים הוא כמו זכור את יום השבת.

זכה המחבר לקיים 'דבר בעיתו מה טוב' להרבות תורה בערב פסח שחל בשבת וללמד כיצד יש לנהוג לפי כל העדות והמנהגים, הקונטרס הזה הינו דבר נאה ומתקבל.

יתן ה' ונוכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים

בברכה,
קלמן מאיר בר
הרב הראשי לישראל
נשיא מועצת הרבנות הראשית

שלמה יוסף מחפוד

רב ומר"צ שכן ר' נחמה אהרן, בני ברק

אב"ד בר"ץ "יורה דעה"

חבר מועצת חכמי התורה

תאריך: חמישי, כ"ט שבט ה'תשפ"ה

דברי ברכה

ראיתי את פרי עמלו המבורך של ידיד בן ידיד הלא הוא הרה"ג רבי צפניה עדוסי שליט"א, רב קהילת "משכן שלום-ספרא מודיעין ת"ו. בנו של הגאון הגדול ידידי רבי רצון עדוסי שליט"א רב העיר קרית אונו וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל.

הנה, מלבד שהרה"ג הרב צפניה שליט"א הינו מזכה הרבים בקהילתו, ואף מרביץ תורה ברבים, הניף ידו בשנית והוציא לאור במהדורה חדשה את חיבורו החשוב "סדר פסח כהלכתו" אשר עוסק בהלכות הייחודיות של ערב פסח שחל בשבת ושביעי של פסח החל בשבת, כולל דיני ביעור מעשרות, לכל מנהגי עדות ישראל.

עיינתי כמסת הפנאי בין הגליונות וראיתי כי ספר זה, המקיף את כל פרטי ההלכות של מצב מיוחד זה בלוח השנה, הוא מורה דרך ברור ומדויק לכל יהודי המבקש לקיים את ההלכות כדת וכדין. המחבר השכיל לדלות ממעייני התורה וההלכה את כל הדקדוקים הנדרשים לכל ערה ועדה, מנהגיה ומסורותיה.

המחבר השכיל להביא את הדברים בלשון ברורה ונהירה, הן למדקדקים במצוות והן למבקשים דרך ישרה וקלה, תוך ציון המקורות והטעמים לכל דין. הספר ערוך בסדר מופתי, המאפשר לכל אחד למצוא בקלות את ההלכות הרלוונטיות למנהג עדתו.

יהי רצון שיוכה המחבר שליט"א להמשיך במפעליו הבורכים, לרביץ תורה ברבים, להגדיל תורה ולהאדירה, ויראה ברכה בעמלו. לאורך ימים ושנים טובות מתוך בריאות איתנה ונחת דקדושה. ויזכו רבים להנות מפרי עמלו, לקיים את מצוות החג כהלכתו. ובוכות קיום מצוות הפסח כדת וכדין, נזכה כולנו לגאולה שלמה, כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. בקרוב בביאת משיח צדקנו ובבניין בית המקדש במהרה בימינו, אמן.

בברכת התורה והמועדים,

Shlomo Moshe Amar
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

שלמה משה עמאר
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד, כ' אדר ב', תשס"ח
18-1-323/ס"ח

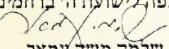
אִזְרַת בְּרָכָה

הובאו לפני גליונות מהחוברת סדר פסח כהלכתו בערב פסח שחל בשבת אוסף הלכות ומנהגים לפי כלל עדות ישראל שערך וליקט הרב **צפניה ערוסי** שליט"א, בן לידידנו הרב הגאון רבי רצון ערוסי שליט"א הרב הראשי לקרית אונו ת"ו.

ויפה עשה שכתב כל מנהג לפי עדתו דבר בעתו מה טוב.

ואברכנו שחפץ ה' בידו יצלח ויוזכה לכתוב עוד חיבורים להגדיל תורה ולהאדירה.

המצפה לישועת ה' ברחמים.

שלמה משה עמאר
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

הרב הראשי לישראל
Chief Rabbi Of Israel

בסייד, ט' אדר ב, תשס"ח
תבר-605 סח

מכתב ברכה

חזיתי איש מחיר במלאכתו, היה הרב **צפניה ערוסי** חייו - רב ומייצג במודיעין, בנו של ידידי עוז, מאדוד נעלה, הרב הראשי של קרית אונו וחבר מועצת הרבנות הראשית, הרה"צ ר' **יצחק ערוסי** שליטיא, אשר אסף וליקט בעמור גרנה הלכות דיונים ומנהגים לערב פסח שחל בשבת לפי מנהגי כלל עדות ישראל, אשכנזים, ספרדים ותימונים, וסידרם על מכונם דבר דבור על אומציו כלשון קלה ורדוטה השווה לכל נפש ומאפשרת את לימודם ויישומם בנקל.

חכמינו ז"ל למדונו **במסכת שבת** (קל"ח ע"ב) "ת"ר: כשנכנסו רבותינו לחרם ביבנה אמרו: עתידה תורה שתשתכח מ ישראל... תנא רשב"י אומר, ח"ו שתשכח תורה מ ישראל, שגא: "כי לא תשכח ספר זרעני, אלא שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד", ואם בכלל ההלכות כן, בהלכות ערב פסח שחל בשבת על אחת כמה וכמה. שכן מחמת נדידותן, מצויה השכחה בהם, כמתואר **במסכת פסחים** (דף ס"ו ע"א): "ת"ר הלכה זו נתעלמה מבני בתירא... חל י"ד לחיות בשבת שכתבו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו...". ועתה, באה חוברת זו להשלים את החסר, וניתן למצוא בה הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד.

לואת, דבר גדול עשה הרב המחבר ואמינא לפעלא טבא, יישר, יברך ה' חילו ופועל ידיו ירצה, יפוצו מעיינותיו חוצה ויתקבל חיבורו ברבים, ישוטטו בו רבים ותרבה הדעת, ויוכה להגדיל תורה ולהאדירה ולזכות את הרבים ממאור תורתו מתוך בריות נופא ונהורא מעליא ורב תחת ושחת, אכ"י.

חבויית לכבוד התורה ועמלית,

יונה מצגר
הרב הראשי לישראל

ברכת אבי מורי הגאון רבי רצון ערוסי שליט"א

רב העיר ואב"ד לממונות קרית אונו

וחבר מועצת הרבנות הראשית

לק"י, יום חמישי בשבת, עשרים ושבעה ימים לחודש אדר ב' תשס"ה

ברכת אב

בן חכם ישמח אב. שמחה גדולה היא לאב כשהוא רואה בניו וצאצאיו שוקדים באהלה של תורה. שמחה כפולה ומכופלת היא, כשהוא רואה, פירות של חכמת קודש מבניו ומצאצאיו, שעל זה נאמר: "וזה היה חלקי מכל עמלי", עמלה של תורה.

שמחת תורה של ממש היתה לי בראותי את הקונטרס שבני הרב צפניה הי"ו חיבר, הלכה למעשה בהלכות הפסח, במיוחד זה שערב פסח חל בשבת, כמו השנה. ראיתי ב"ה כיצד הוא ערך את השולחן, כשולחן ערוך, דבר דבור על אופניו. שילב הלכה ומנהג, כל עדה לפי שיטתה: אשכנזים, ספרדים ותימנים. וציין מקורות לדבריו המתומצתים, ואשר הם כאמור, הלכה למעשה. דולה ומשקה צאן קדושים.

ואין לי ספק שכל הרואה קונטרס זה יחטוף אותו כאפיקומן בגלל הצורך המעשי שבו, כי הוא מלווה את האדם מערב ערב פסח ועד סוף הפסח.

ומאחר וב"ה בני, הרב צפניה, שוקד באוהלה של תורה, שנים רבות, ומכשיר עצמו לרבנות ולדיינות, ומאחר וב"ה מזה מספר שנים שהוא משמש כרב קהילה במודיעין, והוא מבוקש להרבה מקומות, לכן הנני מברכו, שה' יהיה בעזרו ויאיר אורו, ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה. ולא ירחק היום, שה' ישיבו על כס הרבנות וכס הדיינות. ויראה בכל צאצאיו זרע קודש. כולם הולכים בדרך ה', באופן שנוכח שהתורה תחזר אחרי אכסניה שלנו.

ולציבור הרחב הרוצים לקבל דבר ה', זו הלכה ברורה, הנני קורא, קחו קונטרס זה ותבורכו נמוכה, ונזכה כולנו לקיים פסח כהלכתו, ובזכות כך נזכה לראות בבניין בית מקדשנו במהרה.

בברכת התורה ובברכת אב אוהב

רצון ב"ר יוסף ערוסי הלוי

ברכת הרב הגאון אליהו אלהרר שליט"א

רב העיר מודיעין

המלצה³

חזיתי איש זריז במלאכתו מלאכת הקודש, ידידי היקר והנעלה, הרה"ג מעו"מ צפניה ערוסי שליט"א בן לידידנו הגאון הגדול המפורסם רבי רצון ערוסי שליט"א, הרב הראשי לקרית אוננו, ומשנתו בידו קונטרס נפלא מלא אורה זו תורה בהלכות ערב פסח שחל בשבת שהיא הלכה סבורה מעת לעת והשנה פסח תשס"ה הוא בבחינת דבר בעתו מה טוב, והדברים מאירים והם פרי עמלו של ידידנו בהרבצת תורה וזיכוי הרבים שמקיים במסירות ונעימות כרב קהילת קודש "משכן שלום" בעירנו מודיעין ת"ו, ואסף איש טהור מכל מילי דמיטב הלכות ומנהגים לפי כלל קהילות ישראל בסדר נפלא, חידושי הלכה יקרים מפנינים והוסיף נופך מדיליה, והכל נסדר דבר דבור על אופניו ע"מ שימצא הלומד מבוקשו, אישר חילו לאוריתא, להגדיל תורה ולהאדירה וחפץ ד' בידו יצלח להגדיל תורה ולהאדירה ולהפיץ מעיינותיו חוצה, אכ"ר.

וברכה מיוחדת לידידי היקר המנצח על המלאכה, ה"ה אברהם לוי נר"ו, מבוגרי ומייסדי בית מדרשנו (לבעלי בתים) "מדרשת מודיעין", אשר בהשתדלותו ומסירותו יוצא קונטרס זה לאור. יה"ר שישא ברכה וטובה ברוחניות וגשמיות להמשיך ולהרחיב גבולות הקדושה בחן ותפארה אמן.

בברכת התורה

ידידו עוז

אליהו אלהרר

רב העיר

א המלצת הרה"ג שליט"א ניתנה לחוברת שיצ"ל בער"פ תשס"ה.

ב הארות כת"ר שליט"א שולבו בחוברת.

ברכת הרב הגאון דוד לאו שליט"א

רב העיר מודיעין

לידידי

הרב צפניה ערוסי שליט"א

רב קהילת "משכן שלום", לעדת בני תימן

מודיעין

מיוחד הוא חג הפסח בשמירת המנהגים, העוברים מדור לדור, בבחינת "והגדת לבנך". כל משפחה ומנהגיה, ובוודאי שעדת בני תימן, המצטיינים בשמירת מסורת אבות, תקפיד אף כאן על אורחותיה, בהעברת מסר חסד ה' שהוציאנו ממצרים, ובזהירות הראויה מכלשהו חמץ.

בשימת לב קראתי את החיבור העוסק בענייני ערב פסח שחל בשבת. ברכת ישר כוח אברך, ואת הגבאים אשר עמך, כשומרי משמרת הקודש להנחיל מסורה מדור לדור. אך היות בחלק מהדברים ישנם הבדלים בין עדות שונות, אבקש לצרף את סיכום ההלכות שכתבתי, והלומד והמעייין יבחין בהבדלי המנהגים^{א,ב}.

כל עדה וסדריה, אך בכל העדות המכנה המשותף של העיניים הנישאות לציון. המצפות ליום בו יאיר עלינו, וכפי שהוציאנו מעבדות לחרות, כן יוליכנו לחרות עולם, בבניין גואל במהרה.

כעתירת ידידו

הרב דוד לאו

רב העיר

א המלצת הרה"ג שליט"א ניתנה לחוברת שיצ"ל בער"פ תשס"ה.

ב כרצון וחפץ כת"ר שליט"א שולבו מנהגי אשכנז וספרד ותימן בבחינת "איש על דגלו יחנו", כאשר תחזה עיני הקורא מישרים.

ברכת הרב הגאון ישראל ש. זיכרמן שליט"א

רב אחוזת ברכפלד

מודיעין עילית

לכב' ידידי עוז

איש האשכולות מיקירי קרתא דפה

הרה"ג הנעלה ר' צפניה ערוסי שליט"א

שמחתי לראות כי רחש לבך דבר טוב ולזכות הרבים בלקט הלכות ומנהגים לער"פ שחל בשבת ובו צינת במקורות לכל ההלכות וכן שינוי המנהגים לפי העדות ומשמיא קא זכו ליה להיות זוכה ומזכה הרבים.

ואף שאין לי הפנאי לעבור על כל ההלכות, מכל מקום מתוך המעט שראיתי ניכר היגיעה, העמל והדיוק בכת'בת ההלכה, וחזקה על חבר שיוציא מידו דבר מתוקן.

יהא רעוא מן שמיא שתזכו להמשיך להפיץ מעינותיכם חוצה ולהגדיל תורה ולהאדירה. ונזכה יחד עם בית ישראל לאכול השתא מן הזבחים ומן הפסחים בבנין אריאל בב"א.

הכו"ח ביקרא דאורייתא

ישראל ש. זיכרמן

דברים אחדים

בשבח לבורא עולם שמח אני להגיש לפני קהל הלומדים את חוברת ערב פסח שחל בשבת במהדורה מפורטת, אחר שזכינו לפרסם חוברות בשנים עברו, החל משנת תשס"ה.

חוברת זו נכתבה לבקשת חברים מקשיבים בשפה רפה דבר דבור על אופניו לכל שבטי עדות ישראל בכדי שידעו את המעשה אשר יעשון, בלשון השווה לכל נפש, בהירה ומסודרת להלכה ולמעשה איש על דגלו ואיש על מחנהו, בבחינת אלו ואלו דברי אלוהים חיים.

למרות ריבוי החיבורים שנכתבו בענייני ערב פסח שחל בשבת על ידי רבים וטובים מגדולי תלמידי החכמים, ראיתי לנכון לייחד חוברת זו בכך שהיא מקיפה את כל העדות והשיטות, באופן שתהא נוחה לכל לומד, ממורי הוראה ועד עמך ישראל, כך שכל אחד יוכל לדעת מהי הדרך הנכונה לפי מנהגי אבותיו, וכבר אמרו חז"ל אשריהם שמנהג אבותיהם בידיהם.

ב"ה מצאתי ראיתי כי חוברות אלו התקבלו באהבה ובחיבה בקרב רבים וטובים, ונחטפו כמצות הנחטפין זה מזה, ועל כן שמחתי להוציא חוברת זו לאור כדי לזכות את הרבים ולהוסיף נדבך בלימוד ההלכות הנחוצות.

הנני מודה בראש ובראשונה לבורא עולם שנתן בנו דעה לעובדו בלבב שלם לי עם רעייתי נוו"ב אשת החיל **אפרת** שתחי' אשר ללא מסירותה בתיפקוד הבית וחינוך הבנים, ספק גדול אם הייתה יוצאת חוברת זו לאור.

ברכות להורי הדגולים ולחמי ולחמותי שיחי' שיזכו ברוב ימים ושנים מתוך בריאות איתנה ונחת, לראות דורות ישרים ומבורכים.

וברכות לידידי המסור העורך רבי **יוסף ב"ר משה פרחי הלוי** יו"ר מכון מש"ה, מזכירת המכון המסורה גב' **ורד בדיחי** מנב"ב וידיד אבי מורי המסור מר **שלום אשוואל** הי"ו על הסיוע בהוצאה לאור, זכות הרבים תעמוד להם ולמשפחתם בכל משאלותיהם לטובה.

בימים אלה וברוח ימי הלחימה מבית ומחוץ, יהי רצון שנזכה אנו כל בית ישראל לחוג את חג החירות בשמירת כבוד הזולת מתוך רצון

להתחבר סביב שולחן אחד, ולא לתת לרוח הקיטוב והשיסוי לפלג את
כח אחדותינו ועצמתנו וחלילה לאוייבנו הצוררים. ובזכות ביעור החמץ
הפיזי שלא יראה ולא ימצא, הן במחשבותינו וכל שכן בשפתינו ומעשינו,
נזכה לטהר את ליבנו, להסיר מתוכנו כל שמץ של מחלוקת ושנאת חינם,
ויתקיימו בנו לשנה הבאה בירושלים הבנויה.

ערב פסח, ערב חג החרות התשפ"ה

צפניה בלאמו"ר הרה"ג רצון ערוסי הלוי

לוח זמנים – פסח תשפ"ה

נתניה	רחובות	קריית אונו	מודיעין	ירושלים	
18:46	18:48	18:47	18:49	18:50	יום שישי יג בניסן כניסת שבת (הגדול) - פרשת צו
5:04	5:04	5:04	5:03	5:03	שבת, יד בניסן - עמוד השחר
6:15	6:15	6:15	6:14	6:14	הנץ החמה
10:01	10:01	10:01	10:00	10:00	סוף זמן אכילת חמץ
11:21	11:21	11:21	11:20	11:00	סוף זמן ביעור חמץ
13:13	13:13	13:13	13:12	13:12	מנחה גדולה
15:45	15:54	15:54	15:53	15:53	שעה עשירית
19:09	19:09	19:09	19:10	19:10	שקיעה
19:29	19:29	19:29	19:30	19:31	צאת הכוכבים
19:46	19:46	19:46	19:46	19:44	יד אור לטו בניסן - צאת השבת
0:41	0:41	0:41	0:40	0:39	חצות ליל הסדר
19:47	19:46	19:46	19:46	19:45	ראשון, טו בניסן - צאת החג
18:51	18:53	18:52	18:54	18:55	כ בניסן כניסת שבת וחג שביעי של פסח
19:52	19:51	19:51	19:50	19:49	כא בניסן צאת השבת והחג

- עמוד השחר - 72 דקות מהנץ.
- הנץ - עלות השמש, הנץ הנראה
- שעה זמנית – 1/12 עמוד השחר עד צה"כ.
- צאת הכוכבים – 18 דק' אחר השקיעה
- כניסת שבת או חג – 20-21 דק' לפני השקיעה
- צאת שבת או חג – 30 + דק' אחר השקיעה

ערב פסח שחל בשבת

שבת, ז' ניסן

♦ דרשת שבת הגדול – מוקדמת

מנהג בני **אשכנז וספרד** שהרב דורש בשבת הגדול, שבת שלפני חג הפסח. אמנם בשנה זו רבים מקדימים את דרשת שבת הגדול לשבת זו, על מנת שיהא הלכה למעשה עובר לעשייתן^א.

בקהילות תימן לא נהגו בדרשה מיוחדת זו בכל שנה וקיימו את ההלכה כפשוטה ששואלין ודורשין מאחר פורים (ויש כבר פורים אחר שנחו קימעה מסעודת פורים מוקדמת לפי מנחה או אחר ערבית מתחילים בלימוד הלכות הפסח) ל' יום לפני החג בלימוד הלכות הפסח בהיקהל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ע"י גדולים אם ברבינו הרמב"ם ואם במרן השו"ע הן בשבת והן בחול^ב.

ובארץ רבים הנהיגו כשאר קהילות ישראל (ולמצער נשארו מקומות מעטים שלומדים בצוותא ואשרי המחזיקים והמחזירים עטרה ליושרה-ליושנה).

♦ פיוטים

רבים מבני אשכנז נוהגים באמירת פיוטים בתוך התפילה בשחרית שבת הגדול. **ויש הנוהגים** כהגר"א (והיעב"ץ) ואינם אומרים פיוטים כלל^ג. **ובני ספרד**

א משנה ברורה (ס" תל סק"ב) בשם האחרונים, בא"ח (ש"ר פרשת צו, דיני ער"פ שחל בשבת או' ה), כה"ח (ס" תכט ס"ק ג-ד).

ב מרבתינו האחרונים כהשת"ז ומהרי"ץ לא זכרו כלל ממנהג זה. וכ' הגר"ש קורח בעריכת שלחן, ילקוט חיים, (ח"ה ס" תל סעי' ב), שלא נודע שבת זו בשם "שבת הגדול" בקהילותינו. וראה בשע"ה (ס" פ סוף הערה ב), ומש"כ שם: "מנהג בעלי בתים", כפי הנראה סרך אחר בני או"ס בארץ, שלא בדקדוק כי כך נהגו ללמוד בצוותא גדולים לצד גדולים וקטנים בחכמה, וראה עוד עריכת שלחן שם (ס" תכט סעי' א).
ג פסקי תשובות (ס" תל אות ב) ע"פ לוח אר"י להר"י טוקצינסקי ופסח מעובין ועוד.

ותימן - לא נהגו¹. **והנוהגים** בכל השנים, **יש** המקדימים לאומרם בשבת זו (כמו הדרשה), כי נזכרו בהן מדיני והלכות פסח ולתועלת ללומדם מוקדם². **ויש** המקדימים אולם אחר חזרת הש"ץ של שחרית לפני קדיש³. **ויש** המחלקים את הפיוטים, בין השבתות, בשבת זו עד פיוט "יין כי יתאדם", ובשבת הבאה, שבת הגדול שבער⁴ פ' משם והלאה⁵.

♦ צדקתך

מנהג בני **אשכנז** ו**ספרד** ו**רבים** מבני **תימן**⁶ - שאין אומרים צדקתך במנחת שבתות חודש ניסן⁷.

ויש מבני **תימן** (בלדי) המדקדקים כמהרי"ץ אומרים צדקתך בכל שבתות חודש ניסן (למעט שבת חול המועד)⁸. **ויש** (בלדי) הנוהגים כמנהג הקדום שאין אומרים צדקתך בכל שבתות השנה⁹.

- ד ואכן לא נזכרו בסידוריהם. וראה עוד להרשל"צ הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי למועדים ולימים פ"ב סעי' כו), שאין שינוי בסדרי התפילה.
- ה פסקי תשובות שם ע"פ ליקוטי מהרי"ח ומהרי"ל בשם אנשי ריינוס, ודרכי חיים מצאנז ועוד.
- ו פסקי תשובות שם ע"פ הפמ"ג והא"ר וחק לישראל-וולף ועוד עיי"ש.
- ז פסקי תשובות שם הע' 7.
- ח כך נראה משתיקת השת"ז אחר מרן השו"ע. וכ"כ ויצבור יוסף בר (ח"א פי"ד סי' יא ואילך) ושכ"ה בתכלאל מהר"י בשירי ומהר"י ונה ותכלאל משתא-שבזי עיי"ש. ובשע"ה (ח"ב סוס"י נח) ושכ"ה מנהג השאמי וחלק מהבלאדי. (וראה עוד בשע"ה ח"ג סי' פ סעי' ב). וראה בעריכת שלחן שם (סי' תכט הערה יד, סי' רצב סעי' ג).
- ט שו"ע (סי' תכט סעי' ב), כי הקובע הוא יום שאין אומרים בו תחנון.
- י בבירור שיטת מהרי"ץ ראה בשע"ה (ח"ב סי' נח הערה סב), ושם (הע' ג) כתב שהעיקר כמהרי"ץ(?) וקצ"ת שהעיקר במנהג מאי עמא דבר (וראה עוד בשע"ה ח"ג סי' פ סעי' ב).
- יא כי לא הובא זכרו לא בסדר התפילה להרמב"ם ולא בתכאליל העתיקים. על המנהג הקדום ראה להגר"י קאפח בהערות לסידור שיבת ציון (ח"א עמ' ר) שלא נמצא בתכלאל הקדמונים ולא בתכלאל בשירי, והקד' הר"י רצאבי, למלי דאבות עמ"ס אבות (עמ' 11): 'מקדם לא נהגו בקהילותינו לומר צו"ץ כלל בשבת כמו שלא נזכרו ברמב"ם, אף כי הגאונים הזכירו'.

♦ תענית בכורות

- **מנהג אשכנז** - מקדימין ומתענין ביום זה, י"ב ויש שנפטרין מהתענית בסיום מסכת או סעודת מצוה ביום זה (ויש המחמירין לסיים גם ביום שישי^ט).
- **מנהג ספרד** - העיקר מן הדין שאין מתענים בשנה זו כלל, אולם טוב אם אפשר להשתתף בסעודת מצוה^י, ויש הנוהגים לעיקר להתענות^{טו}.
- **מנהג תימן** - לא נהגו במנהג תענית בכורות כלל, ויש שנהגו מקרוב^{טז}.

יב עיין לרמ"א (סי' תע סעי' ב).

יג ארחות רבינו הקהילות יעקב (ח"ב עמ' סב) שכן נהג הגר"י קניבסקי, הסטיפלר, היות וחש לש"י המאירי בספרו מגן אבות שעיקר התענית היא ביום שישי. וראה עוד נטעי גבריאלי (ער"פ שחל בשבת, פ"ב סעי' ב ובהע' שם), ובכף החיים (סי' תע ס"ק כ) הביא שד' מהר"ם פרובינציאל להתענות ביום ו ושכ"ה ד' המאירי, והביאו הברכ"י.

יד כיון שנדחה נדחה. כן ההכרעה לפי הכללים במרן השו"ע (סי' תע ס"ב) שהלכה כ"א בתרא שכיון שנדחה נדחה, כך דעת הרשל"צ הגר"ע יוסף בהליכות עולם (ח"א צו סעי' כו), והגר"צ אבא שאול באור לציון (ח"ג פ"ב סי' ג), וכ"נ דעת השת"ז שם שהשמיט כדרכו את דברי הרמ"א (וע"ש סק"ו), וכ"כ בעריכת שלחן שם (סי' תע סעי' ג).

טו כף החיים (סי' תע ס"ק כג) שכ"כ הלבוש, והכנה"ג ושו"ג ושכ"ה מנהג סלוניקי, בא"ח (ש"ר פר' צו סעי' א), נתייב עם שם, הרשל"צ הגר"מ אליהו (ער"פ שחל בשבת סעי' ה).

טז כן שמעתי מהגר"י צובירי זצ"ל שכן המנהג הקדום בידינו עוד לפני מרן השו"ע. ופסקי הלכות לר"י צובירי (עמ' רעג) לא נהג להתענות אף שהיה בכור. ובסי' כנה"ג ח"ב (שאמי-מרכז) לא זכר כלל מתענית זו. וכן השיב הגר"ח אלישיך (פסקי הלכות שם), וכ"כ הרשי"ה (שנה בשנה תשכ"ח עמ' 93), וכ"כ ביאור הגר"י קאפח (חמו"מ פ"ו אות לה), ואדרבה לדעת הרמב"ם יש איסור להתענות ביום הקרבת קרבן הפסח. ובהערות ר"ש צאלח לתכלאל עץ חיים למהרי"ץ (ח"ב עמ' טז ע"ב): אצלינו לא נשמע תענית בכורות ורק מזמן אחרון התחילו קצת אנשים מעצמם להתענות הואיל וראו בשו"ע ע"ש. וע"ע זית רענן על השת"ז שם. ובעריכת שלחן (שם סי' תע סעי' א):

ניתן להקל בתענית זו ולפטור מי שיש לו מיחוש, כיון שהוא מוקדם^י.

• בדיקת חמץ וביטול

תקנת חכמים להקדים ולבדוק את החמץ לאור הנר כבר בתחילת ליל שיש^י. ואחר הבדיקה יאמר את נוסח הביטול כבכל שנה^ט. נוסח הביטול אפשר לאומרו בכל לשון העיקר שיבין^י. **"כל חמץ ושאור אשר ברשותי שלא ראיתיו ושלא בערתי יהא בטל והרי הוא כעפר הארץ"**^{כא}, ויש מהאחרונים שכתבו שטוב לומר יהא בטל **והפקר** כעפר הארץ^{כב}.

• הצנעת החמץ

החמץ הנותר שחפץ להשתמש בו עד יום שבת בשחרית, ישאיר ממנו בצמצום ויניחו במקום מוצנע ושמור שלא יתפזר, על מנת לחסוך מבדיקה חוזרת^{כג}.

מי ששכח לבדוק בליל י"ג, יבדוק ביום י"ג עם נר ובברכה.

היו יחידים שנהגו להתענות, אך במעשה יחידים אין בו משום מנהג עיי"ש. וראה לאמו"ר באמרי רצון (ח"ב עמ' 444) "תענית בכורות בערב פסח - בירור מנהג יהודי תימן". ובשע"ה (ח"ג סי' פח סעי' ו) תלה במנהג המקומות. ואכן היו מיהודי שרעב דמאר ורדאע שנהגו (ועדין יחידים נהגו), ונראה כי אינו אלא מקרוב כאמור לעיל. והרש"ל נגר (תשובות הרב קאפח ח"ז עמ' תקג) כתב שלא נשמע בתימן להתענות בערב פסח, אך מכיון שנכנס מר"ן השו"ע לפני כמה מאות שנים יש חלק מבנ"ת שנמשכו אחריו והנהיגו את המנהג הזה ואנו ניצמד למנהג אבותינו שלא נהגו עי"ש.

זי סדר ער"פ שחל בשבת להגרי"ח זוננפלד (סעי' א). ואולם שם כתב שניתן לפדות תענית זו בממון כי אינו בזמנו ואינו תענית צבור, וצ"ע למקורו.

יח רמב"ם (חמו"מ פ"ג ה"ג), שו"ע (סי' תמד ס"א).

יט משנה ברורה (סי' תמד סק"א) בשם האחרונים, כף החיים שם (סק"ב), בא"ח שם, סדר ער"פ שחל בשבת להגרי"ח זוננפלד (סעי' ב). ומה שלא פירושוהו הראשונים כהרמב"ם ועוד, משום שטעם חיוב תקנת אמירת ביטול בכל שנה אחר הבדיקה שמא ימצא גלוסקא יפיפייה ודעתו עליה (פסחים ז ע"ב) שייך גם השנה (משנה ברורה סי' תלד סק"ו).

כ ראה רמ"א (סי' תלד סעי' ב). ואם אינו מבין מה מועיל (משנה ברורה שם).

כא ראה חמו"מ (פ"ג ה"ז). שו"ע (סי' תלד ס"ב).

כב ראה משנה ברורה (סי' תלד סק"ח).

כג חמו"מ (פ"ג ה"ג), שו"ע (סי' תמד ס"א).

♦ מזמור לתודה ולמנצח

מנהג אשכנז - אומרים ביום זה מזמור לתודה ולמנצח^{כד}.

מנהג ספרד^{כה} ותימן^{כו} - אומרים מזמור לתודה אף בערב פסח (שחל בימות החול), ואין אומרים למנצח בכל חודש ניסן.

♦ זמן ביעור חמץ

כל חמץ שאינו נצרך לו - יבערו כבר ביום זה, ומן הדין יכול לבערו במשך היום עד לפני כניסת השבת^{כז}. ורבים מן הפוסקים המליצו שיבער בזמן כבכל השנים בכדי שלא יבואו לידי טעות בשאר השנים^{כח}.

כד פסקי תשובות (סי' תכט אות ה) ע"פ לוח אר"י וחק לישראל-וולץ.

כה לגבי מזמור לתודה, ראה שירי כנה"ג (הגה"ט אות ג) ועוד, וכ"ה מנהג בית אל. וראה חזון עובדיה (פסח, עמ' 1) שכן עיקר. ולגבי אמירת למנצח, ראה שירי כנה"ג (הגה"ט אות ג) ועוד, וראה לבא"ח (ש"ר כי תשא אות יז) שביום שא"א וידי א"א למנצח ותפלה לדוד, חזון עובדיה (שם עמ' 1).

כו לגבי מזמור לתודה, השת"ז השמיט לדברי הרמ"א (בסי' תכט סעי' ב ובסק"ה, ובסי' נא ס"ק יז), שהמנהג לומר מזמור לתודה בער"פ ובחזה"מ פסח עיי"ש. וכן כתב מהרי"ץ שהמנהג לא כהרמ"א, ראה ע"ח בתחילת סדר שחרית של שלוש רגלים. וראה לרשי"ה שנה בשנה שם, שע"ה (סי' פח סעי' א), ולגבי אמירת למנצח, ראה שת"ז (שם סק"ג), שע"ה (ח"א סי' כד סעי' א).

אולם יש הנוהגים כפי המנהג הקדום ואומרים תחנון בחודש ניסן למעט ערב פסח שהוא כיו"ט כיום הקרבה שאין מתענים וכו', וכ"ה מנהג הגר"י קאפח (שו"ת הריב"ד, ח"ב) ושאר ימי החג וחזה"מ"ע (רמב"ם תפילה סופ"ה כהגאונים לא זכר כלל ממניעת תחנון בכל חודש ניסן, וכ"ה המנהג הקדום בתכאליל וראה בביאור הגר"י קאפח, שם אות מט) ואינם נוהגים באמירת למנצח בכל השנה כי לא נזכר אמירתו לא בדברי הגאונים רע"ג ורס"ג והרמב"ם ולא בתכאליל.

כז לציין, בני תימן בדר"כ היו מבערין באכילתן בבחינת הרואה את הנולד כך שלא נשאר דבר לשורפו, ראה ר"ש צאלח בהערותיו על השו"ע שם.

כח לדעת השו"ע (סי' תמד סעי' ב) ע"פ הטור והמרדכי, עדיף לבערו לפני חצות היום (סוף שעה שישיית), ויש מן האחרונים (משנה ברורה שם סק"ט), שכ' שעדיף לפני תחילת שעה שישיית, ויש שכ' לפני שעה חמישית כבכל השנים (חיי אדם כלל קכט סעי' ט, כף החיים שם

♦ מכירת חמץ

מן הדין מותר למכור לגוי עד כניסת השבת. ויש שכתבו שטוב לזהר למכור כבכל השנים. ולמעשה במכירה המצויה כיום בשטר הרשאה דרך הרב יש להקדימה^{כט}. ומי שלא הספיק למכור יעשה שאלת חכם.

♦ עשיית מלאכה

מותר לעשות מלאכה המותרת אף אחר חצות היום ביום זה עד זמן מנחה קטנה (שעה תשיעית ומחצה) כבכל ערב שבת^ל.

♦ זמן אפיית מצות מצוה

יש מהדרין לאפות מצות לליל הסדר אחר חצות היום בערב פסח, אולם בשנה זו יש מקדימים ואופים ביום שישי מחצות היום ואילך^{לא}, **ויש** מבני **אשכנז ותימן** שאפו במוצ"ש לפני ליל הסדר^{לב} (וכיום מי שכבר אופה בעצמו מעדיף לאפות מער"ש ולהקפיד ואח"כ להפשיר במוצ"ש).

ורבים גדולים וטובים לא דקדקו כלל בדבר לאכול דוקא ממצות שנאפו בערב פסח אחר חצות היום^{לג}. ולרבינו הרמב"ם אין כל הבדל וכל מצה

(ס"ק כב) ועוד ראה פסקי תשובות שם סעי' ח. ובסדר ער"פ שחל בשבת להגריי"ח זוננפלד כ' (שם סעי' ג) שעה קודם חצי היום. וצ"ע כמי סבר).

כט אולם, אף שרבים סומכים על דרך מכירה זו, יש רבים אשר נמנעים, בפרט ליחידים, כי רבו הפקפוקים, ומתירים רק במגזר העסקי. ראה להגר"י קאפח (בבי" חמור"מ פ"ב אות ב), ולהגר"ב צ"א אבא שאול באור לצי"ן (ח"ג פ"ט ס"א). ופסקי תשובות (ח"ה סי' תמח סעי' י). ולצי"ן כי דעת הגר"א, אין למכור חמץ ממש אלא תערובת חמץ. ובתימן לא הכירו דרך מכירה בהרשאה (עיין פסקי הלכות להגר"י צובירי עמ' רסד, ותשובה כהלכה)

ל הרשל"צ הגר"ע יוסף, חזון עובדיה (פסח עמ' רנה).

לא כפסק השו"ע (סי' תנח). והטעם שלא יתעכב בליל הסדר ויהא מן הזריזים שמקדימין וכשאר שנים.

לב ראה לראשונים (סי' תה) הטור בשם רב מתתיה שם ובשבלי לקט (סי' ריג) וכן נהג החת"ם סופר וכ"ה מנהג בלז, ראה להסדר הערוך (ח"א פ"ב יא), ובשע"ה (ח"ג סי' פז סעי' יז) ובעריכת שולחן, שם (סי' תנח), כתבו שכ"ה מנהג תימן. וקצ"ת למה לא העיר השת"ז מהמנהג אחר דברי השו"ע הנ"ל.

לג ראה למשנה ברורה (סי' תנח סק"ג) שכ' רוב ישראל אינן מקפידין בכך כי אם יחידים

כשרה למהדרין כל אימת שנאפתה בכשרות^{לד}.

♦ הכנת צרכי ליל הסדר והחג

* ראוי להכין את מצרכי ליל הסדר כבר לפני שבת.

* **בני אשכנז וספרד** מחמירים לכתחילה לצלות את הזרוע בער"ש ולא במוצ"ש, שמא ישכחו לאוכלו למחרת ליל הסדר^{לד}. אולם לבני **תימן** שנוהגים לאוכלו בליל הסדר יכולים לצלותו במוצ"ש.

* יש להכין נר דלוק למעלה מ-24 שעות על מנת להדליק ממנו כאשר מצויה לצורך החג במוצ"ש.

* לנוהגים להדליק נר ביו"ט, ראוי להדביק את הנרות לפמוטים קודם השבת.

* מן הראוי לסדר את שעון שבת לתאורה כפי הנצרך לליל הסדר.

♦ הכנות לשבת

נתפשט הנוהג בבתי ישראל כי לשבת זו כבר המטבח מוכשר לפסח ומבשלים לשבת זו בכלי פסח דברי מאכל הכשרים לפסח, חמין כמובן ללא גריסים וחיטים, ורק כלי ההגשה והאכילה הם כלי חמץ. וכיום אפשר להשתמש בכלי הגשה חד פעמיים על מפה חד פעמית.

משיירים לחם לצורך לחם משנה, לסעודת ליל שבת ושחרית שבת, אשר נאכל בזהירות. וראוי לבצוע על לחם שאינו מתפורר כדוגמת פיתות.

הבוצע על חלות כבכל שבת - יאכל בזהירות מירבית שלא יתפזרו פירורים. יש מבני **אשכנז** הנזהרים לכתחילה שלא ליצוק ישירות מהקדרה לקערה דבר חם משום שניצוק נחשב כמחובר, ולכן או לאכול מאכלים צוננים, או

עיי"ש, וכן מעידים על הגר"א וכל גדולי בריסק והחזו"א והאדר"ת שלא הקפידו להדר בכך (סדר הערוך ח"א פ"ב סעי' ו).

לד ראה ביאור הגר"י קאפח (חמו"מ פ"ו אות ג), ושם כ' כי מה שהקפידו בתימן לאפות אחר חצות הוא לא משום אותם פוסקים שהוקש לקרבן פסח, אלא משום שהיו חפצין במצה חמה ורכה ולא יבשה עיי"ש.

לה משנה ברורה (סי' תעג ס"ק לב).

מאכל חם שהעבירו לכלי שני הכשר לפסח וממנו יצקו לקערה^ל. אולם בני **ספרד ותימן** אינם חוששים לכך ויוצקים כהרגלם ללא חשש, רק יזהרו שלא יהא מגע בין החמץ לכלי הפסח^ל.

האוכלים תבשילי מאכלי חמץ, נמנעים מלבשל מאכלי חמץ שהם דביקים בסירים. ובני **תימן** נמנעים מלהכין "כובאנה" או ג'חון וכיו"ב^ל. וכן מבני **אשכנז** נמנעים מלהכין "קוגל".

עם סיום הסעודה ידיחו את סירי או קערות החמץ **בהדחה קלה** בלבד שלא ישאר בהם חמץ או שיורי מאכל בעין, ולאחר מכן יצניעו את הסירים או הקערות במקום מוצנע עד לאחר הפסח.

♦ הכלים

יש שהמליצו^{לט} **לנהוג** לאכול את סעודות שבת במתכונת פסח ללא מאכלי חמץ כלל, ואת הלחם משנה יקבעו על מצות מבושלות או מטוגנות (ובתי מלון ומקומות צבוריים נוהגים בכך). ורבים פקפקו בהיתר זה בעיקר בסעודת שחרית של שבת^מ.

לו עיין משנה ברורה (סי' תמד שעה"צ ס"ק ד ע"פ הפמ"ג ודורה"ח), אלא"כ לא ישתמש בקדרה עד אחר הפסח (או יכשירה לפסח). וראה לחומרת הרמ"א (יו"ד סי' קה סעי' ג) לכתחילה באיסור ניצוק באיסור נר חלב או שומן איסור בשומן היתר, ובדיעבד - מותר. ועדין יש המחלקים שכל האיסור רק כשהתחתון חם והעליון קר, וההיפך לא כדרך שאמרו במשנה מכשירין פ"ה ע"ש בנו"כ.

לז כי לא אמרו חז"ל לאיסור ניצוק רק ביי"נ, ואף בטהרות אמרו כי אין הניצוק חיבור בדרכי, למעט אם היה התחתון רותח והעליון צונן משום שתתאה גבר, ולא מצינו כלל שבשאר איסורין אמרו כגון בור"ח ושבת. וכבר הגר"א (יו"ד סי' קה ס"ק כא ע"ד חומרת הרמ"א) דחה חומרתם בשאר איסורים. וכן החיד"א הביא בשם הפר"ח והמטה יהודה שם שמן הדין אין אומרים ניצוק בחמץ. ומהרי"ץ ואחיו מהר"ש צאלח בזבח פסח זכרו לעירוי מכלי פסח ולא הזהירו לחשש ניצוק. וראה קיצור דיני ער"פ שחל להיות בשבת להגר"א חמאמי (תשפ"ה, הע' 16).

לח ענף חיים (על ע"ח ח"ב אות ד), עריכת שלחן (שם סי' תמד סעי' ד), שע"ה (ח"ג סי' פט סעי' ג).
לט חזון עובדיה (פסח, עמ' רסב) ע"פ הוראת חלק מהגאונים שיאכל מצה בשבת בשתי הסעודות. אולם יש לציין כי הגאונים לשיטתם שנאסרה מצה רק משעה שנאסר החמץ בחצות יום י"ד.

מ אור לציון (ח"ג פי"ד סי' א), כי בסעודת ליל שבת, לפי רוב ככל הפוסקים, מותר באכילת מצה. אולם הרשל"צ הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי, ער"פ שחל בשבת סעי' לא), כ'

♦ זמן טבילה

מעיקר הדין בזמן הזה אין חובה לטבול בערב הרגל, ואולי מידת חסידות היא^{מא}. **ובני תימן** נהגו כעיקר הדין^{מב} (וכיום בארץ רבים למדו משאר קהילות). **אולם יש מבני ספרד ואשכנז**^{מג} הנוהגים לטבול לפני הרגל ובשנה זו מקדימים לער"ש אחר חצות היום. **ויש** הטובלים בשבת.

ליל שבת

♦ אכילת מצה

לדעת רוב הפוסקים מותר מן הדין לאכול מצה בערב זה^{מד} (**ויש** שנוהגים שלא

שלא נהוג לאכול מצה בליל שבת מצד ספק ברכות. וראה עוד בנטעי גבריאל (פסח, פ"ח סעי' ג ובהע').

מא אף שאמר ר"י שחייב אדם ליטהר ברגל (ר"ה טז ע"ב), בזה"ז שכולנו טמאי מתיים - אין שום חובת טהרה מן הדין, וראה לרמב"ם שכ"פ רק בהל' טומאת אוכלין פט"ז ה"ט, וכ"כ בשערי תשובה (סי' תקכט סק"ב) בשם השאגת אריה ושו"ת יד אליהו עיי"ש. וכ"פ הרשל"צ הגר"ע יוסף (חזון עובדיה יו"ט עמ' קב) שמן הדין אין חובת טבילה כלל ורק ממידת חסידות למי שאפשר לו, עיי"ש שהוכיח מרוא"ח. ואכן מרן השו"ע והרמ"א לא זכרו למנהג טבילה בערבי רגלים.

מב אף שמהרי"ץ כ' בסי' עץ חיים, (ח"ב בתיקון פסח), בשם סדר היום וחמדת הימים שראוי לו לטבול לקריו אע"פ שאינו נוהג לטבול בשאר ימות השנה משום כבוד הרגל. אולם למעשה שמעתי מפי הזקנים שלא נהגו כי אם ללכת למרחץ ולא למקווה, ורק בערב כפור טבלו בלבד (ראה מצפונות י"ת עמ' 101, 118. וראה עוד הליכות תימן, תשס"ב, עמ' 33). ואכן שאלתי להגר"י צובירי זצ"ל מה טעם שלא הקפידו רבים לטבול במקוה אלא ללכת למרחץ בלבד, והשיבני כי דין הטבילה שבתלמוד אינו נוהג אלא בזמן הטהרות ולא בזמן הזה שאנו טמאי מתיים. וע"ע פסקי הלכות להגר"י צובירי (עמ' שצו הע' א). (והגר"י צובירי בסידוריו כנה"ג על כל חלקיו בער"ש ועריו"ט ניסח בלשון מסוסלת רחצו והטהרו, ובערב כיפור רחצו וטבלו ע"ש).

מג המקובלים בקהילות אשכנז וספרד הקפידו יותר לטבול, אולי זכר למקדש.

מד המגיד משנה (תמור"מ סופ"ו) כתב שמדברי רבינו נראה שאסור כל היום. ושמה כוונתו תו לאסור מכניסת היום ליל י"ד, או שמא רק מי"ד שחרית ולהוציא מהשיטות שהאיסור מחצות היום עיי"ש. ולא העיר ע"ד הגר"י קאפח בביאורו שם, ולשואליו השיב בפשיטות רק מי"ד בשחר. וכן הכרעת הרשל"צ הגר"ע יוסף (חזון עובדיה, פסח עמ' קצח) ושכן הכריעו רבים מהאחרונים כסברא אמצעית. אולם יש מהאחרונים

לאכול מצה מר"ח ניסן^מ או ל' יום לפני הפסח^מ).

שבת, י"ד ניסן

♦ השכמה לתפילה

מן הראוי להשכים לתפילה^מ כדי לסיים מוקדם את תפילת שבת ויישאר זמן ברווח שיוכלו לאכול בנחת את סעודת שחרית של שבת, עוד בטרם יעבור שליש היום ויגיע זמן איסור אכילת חמץ (סוף שעה רביעית, ראה טבלת הזמנים בתחילת החוברת)^{מח}.

פיוטים - יש מבני אשכנז שנהגו לומר. (ראה לעיל "שבת הגדול מוקדמת בהרחבה).

♦ הפטרת "וערבה"

מנהג **אשכנז** - **יש** הנוהגים להפטיר "וערבה"^{מט}, אך **יש** הנוהגים להפטיר כרגיל את הפטרת השבוע ולא "וערבה".

מנהג ספרד - מפטיר "וערבה"^{נא}.

שמחמירים מלאכול כבר בליל י"ד (בא"ח בשו"ת רב פעלים או"ח ח"ג כז, והגר"מ פיינשטיין,

שו"ת אגרות משה או"ח ח"א קנה).

מה באר היטב שם (סק"ה) בשם שיורי כנה"ג שם, משנה ברורה שם (סק"ב).
מו פסקי תשובות שם (סי' תעא אות ד), בשם שערי הלכה ומנהג לובאוויטש, ובשו"ת אגרו"מ כ' שהוא מנהג יחידים.
מז מנהג הגר"י צובירי וביהכנ"ס "אלוסטא" (שאמי-צנעא) שהתפללו בעמוד השחר ובכל שבת רגילה בהנץ החמה (פסקי הלכות להגר"י צובירי עמ' ערה).
מח משנה ברורה (סי' תמד סק"ד) בשם האחרונים, כף החיים שם (סק"ז) ובא"ח שם (סעי' ב). ובתימן לא הוצרכו לכך כי בכל שבת כבחול היו משכימין ומסיימין מוקדם (עייין לאבן ספיר ח"א חדרי תימן פכ"ח שהתפללו בכל שבת שחרית ועוד לא יצא השמש על הארץ), אולם משבאו לארץ למדו משאר קהילות ישראל לאחר את התפילה, לכן גם הם בכלל אזהרה זו.

מט באר היטב (סי' תל סק"א), שו"ע הרב שם (סעי' ג), מקור חיים שם (סק"א), לבוש, סידור היעב"ץ, ארחות רבינו הקהילות יעקב (ח"ב עמ' ב) שכן נהג החזו"א והסטייפלר, לוח אר"י שכן מנהג אר"י ועוד.

נ הגר"א במעשה רב (סי' קעו).

נא כף החיים שם (סק"ג).

מנהג **תימן** - יש הנוהגים כמנהג הקדום שלא הפטירו "וערבה" כלל כי אם בהפטרת השבוע. **ויש** הנוהגים כמנהג המאוחר להפטיר וערבה^{נב}.

כל שיש מנהג קבוע באיזה ביהכ"נ שאין מפטירין אלא בפרשת השבוע - אין לשנות מהמנהג מפני המחלוקת, ובפרט שיש להם על מה שיסמוכו^{נב}.

♦ סעודת שחרית

יש מבני אשכנז הנוהגים לחלק סעודה זו לשתיים, כלומר, אוכלים סעודה ראשונה שחרית, מברכים ברכת המזון, מפסיקים לזמן מה, ואח"כ שוב נוטלים ידיים ואוכלים ומברכים שנית בכדי לצאת סעודה שלישית^{נב}. ומנהג זה עוד מימות ראשונים, אולם היו מגדולי הראשונים שערערו על מנהג זה ובעיקר משום שזמן סעודה שלישית מאחר המנחה^{נב}. ואכן **יש מבני אשכנז** שלא נהגו במנהג זה^{נב}.

ובני **ספרד**^{נב} ו**תימן**^{נב} לא נהגו במנהג זה כלל.

נב בשת"ז ומהרי"ץ אין זכר להפטרת וערבה כשם שהגאונים ורבינו הרמב"ם ומרן השו"ע ובתכאליל ובתיגאן לא זכרו. והגר"י צובירי (שאמ"י) ב'פרשה מפורשה' (שמות ויקרא, עמ' תיא) ציין שהפטרה זו לא נהגו ביהדות תימן מימי קדם כי אם אחר שראו בחומשי התורה הנדפסים עיי"ש. וע"ע שע"ה (ח"ג סי' פ סעי' ד הערה ט), ועריכת שלחן שם (סי' תל סעי' ב).

נג שו"ת יחווה דעת (ח"א סי' ג), שו"ת יביע אומר (ח"ד אורח סי' לט), חזון עובדיה פסח (ח"ב עמ' חי).

נד מג"א (סי' תמד סק"א) ע"פ השלטי גבורים ועוד, וחשו לו הגר"א והמשנה ברורה והגרש"ז אורבך ועוד.

נה ראה למאירי פסחים (יג ע"א) שכתב שהמנהג חלוש הוא ואין השכל מורה עליו עיי"ש, וראה עוד למאירי שבת קיח ע"א ובתוס' שם ד"ה במנחה. וברא"ש שם בשבת כתב על הנוהגין כן שלא יפה הם עושין, וראה עוד בשבלי הלקט סי' צט. פסקי תשובות שם ע"פ שו"ע הרב ודרך החיים.

נז הרשל"צ הגר"מ אליהו (ער"פ שחל בשבת סעי' נ) בהתאם לפסק השו"ע (סי' רצ"א סעי' ב) שיזהר לעשות סעודת שלישית רק אחר זמן מנחה גדולה, משש שעות ומחצה ומעלה.

נח חוץ ממה שלא נזכר ברמב"ם ובשו"ע, ראה לשת"ז שם שהשמיט לדברי המג"א הנ"ל, וכן בזבח פסח לאחי מהרי"ץ לא זכר מכך. ומזקנים אתבונן ולא שמעו מנהג

סוף זמן אכילת חמץ - שעה רביעית

מנהג ספרד ותימן^{נט} - ירושלים: 10:00 תל אביב: 10:01

מנהג אשכנז^ס - ירושלים: 10:31 תל אביב: 10:33

ולכתחילה גם בני אשכנז מחמירים כזמן המוקדם^{סא}.

שאר המועדים כתובים בתחילת החוברת

♦ דרכי ביעור חמץ

מן הדין, פירורים (בפרט שאין בהם כזית) שנפלו לארץ הרי הם כמבוערים כי נמאסים ברגלי ומנעלי אדם^{סב}, אולם ראוי ואף מותר לכבד (=לטאטא), את הבית מפירורים^{סג}.

נפסקה הלכה שהנשאר מן החמץ ביום השבת אחר ארבע שעות מבטלו וכופה עליו כלי עד מוצאי יום טוב הראשון ומבערו^{סד}. אך לכתחילה יש לבערו מיידית (בדרך המותרת בשבת) כ"ז שיש לו היתר הנאה בחמץ, ולכן הציעו כמה דרכים מעשיות כדלהלן:

זה כלל. ומהרי"ץ בע"ח זכר דעה זו בשם י"א ולבסוף כ' לעשות לאחר המנחה במצה עשירה או רביעית יין. וה"ד בשע"ה (ח"ג סי' פט סעי' ד), וכבר העיר בעריכת שלחן (שם סי' תמד סעי' ט) שלא נודע מנהג עשיית מצה עשירה, ובסוף (הערה ט) כ' שמדברי מהרי"ץ מוכח שעדיף לקיימה כך מאשר לחלוק בשחרית.

נט כי דרכם לחשב שעות זמניות מעמוד השחר עד צאת הכוכבים. כד' הב"ח והט"ז ופר"ח והרבה אחרונים, ראה משנה ברורה (סי' תמג ס"ח) ובשה"צ שם. וכ"כ בשו"ת חיים שאל לחיד"א (ח"ב סי' לח אות ע), נתיבי עם (סי' תמג אות א), חזון עובדיה שם (עמ' לז), וכ"ה מנהג בני תימן - ראה למהרי"ץ לענין ספירת העומר, וענף חיים לגבי זמן שריפת חמץ, ולרש"י הלוי בקונ' הבדלי מנהגים (עמ' צג), ולשם טוב כסאר (חמו"מ פ"א ה"י), ולביאור הגר"י קאפח (חמו"מ פ"א אות לג), ולשע"ה (ח"ג פח הערה ד).

ס כי דרכם לחשב מגץ החמה עד השקיעה. ראה במשנה ברורה שם שכ"כ הלבוש הל"ח והגר"ז והגר"א. ועל פיהם נקבע בלוח א"י טיקווינסקי.

סא משנה ברורה (סי' תמג ס"ח).

סב עיין משנה ברורה (סי' תמד ס"ק טו), ובכלל אמרו בגמ' פסחים (ו ע"ב): פירורין הא לא חשיבי.

סג חזון עובדיה פסח (עמ' רנח).

סד רמב"ם חמץ ומצה (פ"ג ה"ג), שו"ע או"ח (סי' תמד ס"ה).

להשליכו לבית הכסא^ס. אולם בני תימן נמנעים מלהשליך לחם וכיו"ב לבית הכסא משום ביזוי אוכלין^ס.

לזורקו לפח אשפה^ס, ויש מקפידים דוקא לפח אשפה ציבורי מחוץ לביתו וכן נוהגים רבים^ס. ויש מערערים בדרך זו, והעדיפו לנהוג כהצעה ראשונה (סעיף א)^ס.

♦ שטיפת הפה והכשרת פלטת שיניים

מן הראוי לשטוף^ע את הפה והשיניים משירי החמץ הנשאר^{עא}, וכן את פלטת השיניים (שיניים תותבות) יש שכתבו שמספיק להדיחה^{עב}. ויש שכתבו

סה משנה ברורה שם ע"פ הפמ"ג, ואכן רבים נוהגים היום לפורר לחם וכיו"ב לבית הכסא (פסקי תשובות סי' תמד אות יח).

סו השת"ז (סי' תמ"ה) שם השמיט להמג"א שם, ויצבור יוסף בר (ח"ד פכ"ו סי' יא), פסקי הלכות להגר"י צובירי (עמ' רעו), שע"ה (ח"ג סי' מט הערה ד) בשם הגר"ח כסאר, וכן שמעתי מאמו"ר שיחי, וכ"כ בעריכת שלחן שם (סי' תמד הערה ח). והוסיף שאין כל הכרח לזוז ממנהגי אבותינו ורבנותינו הראשונים והאחרונים כ"ז שמתקיימת המצוה בדרכים של כבוד. וע"ע מועדי משה (חמו"מ פ"ג סעי' כה) שכן שמע ממנה"ר קאפח.

סז הרשל"צ הגר"ע יוסף (חזון עובדיה, פסח, עמ' רנח).

סח ראה הגר"י קאפח (שיח י-ם פסח עמ' ב), הרשל"צ הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי, ער"פ שחל בשבת סעי' נג), וראה עוד בחזון עובדיה שם (עמ' מ' סעי' ט) בפרט אם מפקיר, ובש"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' נו) ובש"ת קנין תורה (ח"ב סי' פו וח"ז סי' לו) כי ברגע שזורק לשם אנו סהדי שהפקירו ולא יחזור לקחתו, כי אין דרך בנ"א לקחת משם. והגר"י צובירי (סי' כנה"ג ח"ב עמ' יח) כתב: ואם נשאר פת - (בתימן) נותנים אותו לגוים הדרים בעיר, ובארץ ישראל - נוהגים לפרר אותו ולפזרו בפח האשפה.

סט פסקי תשובות (סי' תמד אות יח, סי' תמה אות ז), שכן החמיר החזו"א מחשש שהוא כמו רכוש משותף, אולם אמו"ר שיחי' תמה שמיה זה ואיזהו החפץ בזיכוי זבל שאינו נועד למיחזור, נמצא שהמקום מוגדר כהפקר.

ע יש נזהרין בכל שבת מלצחצח במברשת ובמשחה ולדעתם ההיתר רק בשטיפת מי פה. אולם יש מתירים במברשת ובמשחה, אלא א"כ ברור לו בהוצאת דם מחניכיים. ודעת הגר"י קאפח שמותר אף אם יצא דם (בי' להרמב"ם שבת פ"א אות יג). עא כ' הבא"ח (ש"ר פרשת צו), שחובה לנקות שיניו משירי החמץ. אולם בהליכות עולם שם העיר שכבר שיירים אלו הם מאוסים ואין בהם משום חמץ. ולכן לכתחילה - ינקה, אך מן הדין - אינו מעכב.

עב ראה שו"ת יביע אומר (ח"ג או"ח סי' כד). וכן השיב הגר"י קאפח בתשו' כת"י (מועדי

להכשירה במים חמים בכלי שני^ע. **ויש** שכתבו להכשירה לפני שבת, ובשבת לאכול מאכלים צוננים או חמים שאינם בחום שהיד סולדת, ובשבת ידיהם בלבד^{עד}.

♦ ביטול חמץ

יש לבטל את החמץ שוב^{עה} לפני שעה שישית (ראה בטבלת הזמנים בתחילת החוברת), שנאסר החמץ גם בהנאה^{עי}.

לכתחילה גם בני אשכנז מחמירים כבזמן המוקדם.

ובנוסח הביטול יאמר: **"כל חמץ ושאור שברשותי שראיתי ושל איתי שבערתי ושל א בערתי הרי הוא בטל כעפר הארץ"**.

♦ אכילת מצה לסוגיה

אסרו חכמים לאכול מצה בערב פסח, כדי שיהא היכר לאכילתה בערב. ומי שאכל - מכין אותו מכת מרדות^{עי} (וראה לעיל לגבי אכילת מצה בליל שבת - ליל י"ד).

נחלקו ראשונים ואחרונים האם איסור זה אמור רק במצה אשר יוצאים בה ידי חובה בלילה, וזוהי אכן דעת רבים מהאחרונים^{עי}, אולם יש הסבורים

משה חמו"מ פ"ה סעי' ס עמ' רכח).

עג הרשל"צ הגר"ע יוסף (חזון עובדיה פסח עמ' רנח). הרשל"צ הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי, ער"פ שחל בשבת, סעי' נו). ושו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' עד).

עד ערב פסח שחל בשבת להר"צ כהן.

עה אף שבד"ה הרמב"ם (חמו"מ פ"ג ה"ז) מספיק לבטל פעם אחת או אחר הבדיקה או לפני שעה שישית, כבר כתב רבינו מנוח שם שנהגו ישראל ע"פ הוראת הגאונים (?) לחזור ולבטל, אחר הבדיקה, ושוב אחר סיום אכילת חמץ ביום עיי"ש טעמיו.

עו רמב"ם (חמץ ומצה פ"ג ה"ג), שו"ע (או"ח סי' תמד סעי' ה).

עז רמב"ם (חמו"מ פ"ו ה' יב), שו"ע (סי' תעא ס"ב). ונחלקו רבותינו הראשונים ממתי היא שעת האיסור, וג' דעות נאמרו בדבר: א. מליל ארבע עשר. ב. מארבע עשר בשחר. ג. מחצות יום ארבע עשר. ולמעשה רבים מחזיקים בדעה הממוצעת מארבע עשר שחרית. ודברי רבינו הרמב"ם סתומים וניתן לפרשם גם מליל ארבע עשר.

עח ע"פ רמ"א (סי' תעא סעי' ב). וראה למרן (סי' תמד) שהתיר מצה עשירה בער"פ שחל בשבת.

שהאיסור כולל אף כל מצה בצורותיה גם אם אין יוצאים בה ידי חובה^{עט}.

דעת **רבינו הרמב"ם** - יש שהבינו שרק מצה שיוצאים בה ידי חובה בכלל האיסור^פ, ויש שהבינו שכל מצה גם אם אין יוצאים בה ידי חובה היא בכלל האיסור^{פא}. וכן נראה עיקר.

דעת **מרן** השו"ע והרמ"א^{פב} (כדעת רבים מהראשונים) - **רק** מצה שיוצאים בה ידי חובה בכלל האיסור.

ומנהג (חכמי) תימן - בערב פסח לא אכלו כלל **פטי"ר** - מצה לסוגיה ולצורותיה (כ'תות' או מצה מבושלת או מטוגנת). ולא היה מצוי בינותם כלל מצה עשירה ומיני מאפה או כופתאות מקמח מצה (כגון קניידלדאלך, קריפלאך או חרמזלאך), כי לא היה מצוי קמח מצה. והסתפקו בלחוח מקטניות דורה-דרה' ומרק בשר ותפו"א. ובארץ באורז ותפו"א בלבד, ואף לא עציט מקמח מצה^{פג} (וראה להלן

עט כן הורה הגר"י קאפח ע"פ הרמב"ם (וראה עוד להלן). וכן היא דעת הגר"א בביאורו ובמעשה רב בד' הרמב"ם.

פ רבינו מנוח שם, הגר"ח כסאר בשם טוב (שם פ"ו הי"ב).

פא משנה למלך שם, הגר"א (בב"ס' תמד ס"א), משנה ברורה בשער הצינון (סי' תמד סק"א), וכן הורה הגר"י קאפח בד' רבינו. וכן היה נוהג בביתו שאכל בער"פ אורז תפו"א ובשר בלא שום מיני כופתאות או עציט' מקמח מצה וכ"ש מצה מטוגנת או מבושלת (ראה הגדת תימן עם הוראותיו עמ' 12, מועדי משה, חמץ ומצה עמ' רעא הע' 109). אולם צ"ע שבתשובת הגר"י קאפח לרש"ל נגר (תשובות הרב קאפח ח"ז עמ' ת", מתאריך ניסן תש"מ) השיבו שמצה עשירה וכופתאות מקמח מצה מותרים בער"פ. ובביאורו על הרמב"ם לא כתב לאסור הכל, ומדבריו שם עולה שאסר רק מצה עשירה ממי פירות וכיו"ב ולא מארבעת משקין חשובין (יין, שמן, דבש, חלב) (שם פ"ה אות לז), וכן מצה שנאפתה שלא לשמה (שם פ"ה אות טז), וע"ע בשו"ת טל יוסף (סי' קעא) כי אסורה מצה עשירה בער"פ משום שלא חילקו חז"ל. ובתשובות הר"י קאפח לר"ת (עמ' 229) מתיר מצה עשירה עם מים וד' משקין חשובים (יין, שמן, חלב, דבש) בער"פ רק אם לשה לפני שחר יום י"ד. וכן מטוגנת מותרת רק אם טיגנה לפני שחר יום י"ד.

פב ראה שו"ע (סי' תעא סעי' ב).

פג הליכות תימן (תשס"ב, עמ' 40): בסעודת הצהרים של ער"פ אוכלים לחוח (מקמח דורה) העשויים עם ביצים ושמן כן אוכלים בשר ותבשיל של אורז. ובמצפ"י"ת (101): סעודת הצהרים שכל עיקרה לחוח במרק וחילבה וכולה על טהרת הכשר לפסח. וכן היה נהגו הגר"י צובירי והגר"ח כסאר בארץ (ראה פסקי הלכות להגר"י צובירי עמ' רפ.

היאך היו שקיימו סעודה שלישית).

♦ ולהלן לפירוט סוגי מצה לפי שיטות הפוסקים

מצה עשירה

הנילושה בא' מארבע משקין חשובים (יין, שמן, דבש, חלב^פ) - יש סוברים בדעת הרמב"ם - אסור^פ. ויש מתירים^פ. ולדעת השו"ע - מותר^פ.

הנילושה בשאר משקין^פ - אסור.

ויש מחכמי תימן שהורו שאם נילושה בשמן יין דבש או חלב בלבד, לא בשאר משקים, ונאפתה לפני יום י"ד שחרית - מותר^פ.

ושם העירו שהיו ק"ק בתימן שהתירו מצה מבושלת וצ"ע, וראה עוד להלן לעריכ"ש) וכן כתב הר"ש צאלח (הע' לתכלאל ע"ח ח"ב עמ' יט ע"א) שהמנהג בער"פ שאכלו רק מיני פירות ולחוח מקטניות והחמירו ולא אכלו אפי' שאין יוצא בה, ע"ש. וכן מנהג הגר"י אלשיך והגר"י קאפח (עיין קיצור דיני ער"פ שחל בשבת להגר"א חמאמי, עמ' 23), ובשרעב במציאות לא היה מצוי חיטים למצה כי אם בצמצום לליל הסדר וז"ל, ואפו לראשונה מצת מצוה ער"פ אחה"צ בסביבות השעה 2 כך שלא אכלו בער"פ לפני הסדר (עיין לר"ס מנגם - חוזה תולדות הרש"ש ח"א עמ' עה).

פד אין יוצא בה יד"ח מצה בליל הסדר (רמב"ם חמו"מ פ"ו ה"ו).

פה משנה למלך (חמו"מ פ"ו ה"ב), הגר"א בביאורו (סי' תמד ס"א), וכ"כ משנה ברורה (שער הציון סי' תמד סק"א), וכן היה מורה הגר"י קאפח לאיסור (ראה שו"ת טל יוסף סי' קעא). וקצ"ת שלא העיר בביאורו על דברי ר' מנוח שם שמתיר מצה עשירה. אולם בתשובת הגר"י קאפח לרש"ל נגר (תשובות הרב קאפח ח"ז עמ' תי ניסן תש"מ) שבער"פ מותר במצה עשירה וכופתאות מקמח מצה, ולא הצריך שם לאפייה או בישול לפני שחר י"ד. ובביאורו לחמו"מ (פ"ה אות לז) אסר מצה עשירה ממי פירות בער"פ כי יוצא ידי חובה בליל סדר, משמע שמצה עשירה מארבעת משקין שאין יוצא בה - מותרת באכילה בער"פ.

פו רבינו מנוח שם, שם טוב להגר"ח כסאר שם.

פז עיין שו"ע (סי' תעא ס"ב) ובמשנה ברורה (שם סק"י).

פח לד' הרמב"ם (חמו"מ פ"ו ה"ו) - יוצא בה יד"ח מצה בליל הסדר. ולדעת השו"ע (סי' תסב סעי' א) - אינו יוצא בה יד"ח מצה בליל הסדר.

פט כן היה מורה ובא הגר"י קאפח (וכ"כ הגר"ח כסאר שם). ואולם הגר"ש קורח בעריכת שלחן (ילקוט חיים ח"ה, סי' תעא סעי' ב), העלה כד' השו"ע להתיר אכילת מצה עשירה,

ומנהג בני **ספרד** - יש האוכלים ומברכים עליה בורא מיני מזונות ועל המחיה^צ, אך יש שנמנעים מלאוכלה^{צא}.

ובני **אשכנז** - מחמירים מלאכול כל ימי הפסח ואף בערב הפסח^{צב}. ויש שמורים להקל בערב פסח^{צג}.

ובני **תימן** - לא נהגו כלל באכילתה, כי לא אפוא כלל לא בערב פסח ולא כ"ש בפסח^{צד}.

מצה מבושלת - (או שלימה או פתוחה ודוקא בכלי ראשון)

(נתבשלה בכלי ראשון - מותר, אבל שריה בקערת מרק (כלי שני) - גם אם רותח לא מועיל^{צה})

בדעת רבינו הרמב"ם (רבים סוברים) - **אסור**^{צו}.

בני **אשכנז** - יש שכתבו שהמנהג לא לאכול^{צי}. ויש מתירים^{צח}, ויש אוסרים^{צט}.

בני **ספרד** - יש מתירים^ק. ויש מי שמתיר רק אם נתבשלה לפני ער"פ, אבל בלאו הכי אסור^{קא}.

וציין כי לא נהגו לאכול מצה עשירה כלל. וכ"כ הר"ש צאלח בהע' לשו"ע כי לא היו רגילים במצה עשירה כלל. וכבר העיד הר"ח משרקי בשו"ת רביד הזהב (סי' ג) כי לית לן מצה עשירה.

צ הרשל"צ הגר"ע יוסף (הל' ער"פ שחל בשבת סעי' יב) ושכ"כ החיד"א.

צא כף החיים (סי' תמד ס"ק מא וסי' תסב ס"ק מא) שיש גם בספרד שנוהגין להחמיר מלאכול מצה עשירה בכל ימי הפסח.

צב ראה לרמ"א (סי' תמד ס"א, סי' תסב ס"ד) משום חמץ נוקשה.

צג ראה לשו"ת נודע ביהודה (קמא סי' כא).

צד ראה עוד לשו"ת רביד הזהב לר"י משרקי (ח"ב סי' טל), ועריכת שולחן שם.

צה משנה ברורה (סי' תעא סק"כ), אולם בשעה"צ (סי' תמד סק"א) ציין שהגר"א אוסר.

צו כ"כ המשנה ברורה (שעה"צ סי' תמד סק"א) ע"פ הגר"א. וכן שמעתי מאמו"ר שיחי' שכן היה מורה הגר"י קאפח. וראה מש"כ לעיל.

צז כ"כ המג"א (סי' תמד סק"ב) בשם מהרי"ל.

צח שו"ע הרב (סי' תעא סעי' ח-ט), שו"ג (סי' תעא סק"ו), וכן הכריע הרשל"צ הגר"ע יוסף, חזון עובדיה שם (עמ' קצט), וראה עוד במשנה ברורה (שעה"צ סי' תעא סק"כ).

צט שו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' שכב).

ק הרשל"צ הגר"ע יוסף (חזון עובדיה, פסח עמ' קצט) ע"פ רבים מהאחרונים.

קא כ"כ בשו"ת בית דוד (או"ח סי' רמז), וכ"כ הבא"ח בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"ג סי' כז).

בני תימן - נראה כי מנהגם לאסור (כשם שנמנעו מלעשות 'פתות' מבושל לא במרק וחילבה ולא בחלב עם ביצים בער"פ)^{קב}. ויש שהיתיר רק אם נתבשלה לפני י"ד שחרית^{קד}.

מצה מטוגנת

נחלקו האחרונים אם דין טיגון כדין בישול.

יש מתירים^{קד}, ויש אוסרים^{קה}. וכן נראה בד' הרמב"ם^{קי}. והגר"י קאפח בתשובותיו התיר כשטיגנה לפני השחר של יום י"ד.

לביבות או כפתאות מקמח מצה (קניידלאך, קרעפלאך, כובאנה^{קז})

יש מתירים^{קה}. ובדעת הרמב"ם יש האוסרים^{קי}. והגר"י קאפח התיר אם נעשו לפני השחר של יום י"ד^{קז}.

קב כן המנהג הפשוט (עריכת שלחן שם סוס"י תסב). וכן שמעתי שכן נהגו בבית הגר"י קאפח והגר"י צובירי וגר"ח כסאר והגר"ח אלשיך (עיין פסקי הלכות להר"י צובירי עמ' רפ). וקצ"ת שהר"י רצאבי בשע"ה (ח"ג סי' פח סעי' ג) התיר בשופי לאכול מצה מבושלת בער"פ ע"פ דעת רוב הפוסקים, והרי המנהג הוא כאמור להחמיר, ולא אכלו בער"פ כי אם 'לחוח' מקמח קטנית (דורה) במרק בבשר. ולמה נמנעו ממאכלם הענוג בפרט בחג הפסח 'פתות'!?, וכי לא ידעו לעשות פטיר-מצה כבכל השנה?! וכי נעלם מעיני חכמ"ת דעת רוב הפוסקים, אתמהה.

קג כן השיב הגר"י קאפח לשואליו.

קד שו"ע הרב שם, חיי אדם (כלל קכט סי' יג), הרשל"צ הגר"ע יוסף, חזון עובדיה (פסח עמ' קצט ו-רסא).

קה הגרב"צ אבא שאול (שו"ת אור לציון ח"ג פי"ג סי' ג) ע"פ הפמ"ג שהסתפק אם יוצא יד"ח במטוגנת, ובדרך החיים שאסר. ובשת"ז (סי' תעא סק"ח) התיר מצה מבושלת שהיא נימוחה, אבל בלא"ה - לא (ראה עריכת שלחן שם סעי' ה).

קו כן נראה ע"פ הגר"א ועוד בד' הרמב"ם. וכן נהג והורה למעשה הגר"י קאפח. אולם השיב לשואליו שאם היתה מטוגנת לפני יום י"ד שחרית - מותר.

קז כובאנה זו לא הכירוה בתימן, כי לא היה מצוי קמח מצה, ומקורו בארץ נתחדשה עם קמח מצה המצוי.

קח מג"א (סי' תעא סק"ח), משנה ברורה (סי' תעא סק"כ, סי' תמד סק"ח). ושת"ז (סי' תעא סק"ח). קט כן הורה למעשה הגר"י קאפח, וכ"נ מהגר"ח כסאר שם. אולם השיב הגר"י קאפח לשואליו שכאשר נעשה לפני יום י"ד בשחר - מותר.

קי כן השיב לשואליו (תשובות הר"י קאפח, אוסף ת"ר). ובתשובתו לרש"ל נגר (תשובות הרב

עצ'יט מקמח מצה

רבים מבני תימן מקרוב בארץ^{קיא} נהגו להקל^{קיב}. וברכתו מזונות לעולם אף שקבע סעודה עליו^{קיג}. ולהגר^{קיד} קאפח מותר רק אם הכינה לפני שחר יום י"ד^{קיד}.

עוגה מקמח מצה

יש אוסרים משום שהיתה 'לחם עוני' בראשיתה, ורק אח"כ נילווה בשמן וכיו"ב כך שלא פקע ממנה תורת מצה. **ויש** מתירים כי כבר אבד תואר לחם^{קטו}. ולהגר^{קטו} קאפח מותר רק אם הכינה לפני שחר יום י"ד.

מצה רגילה – שלא נאפתה לשמה

בדעת הרמב"ם - נראה לאסור ודאי^{קטז} (והיו מן הראשונים שהתירו).

בדעת השו"ע - נחלקו, ורבים מן האחרונים מחמירים, ורק במקום צורך יש מי שמיקל^{קטז}.

'פתות' - ראה מצה מבושלת.

♦ תפילת מנחה, אמירת צדקתך

מנהג בני **אשכנז וספרד** כשו"ע שאין אומרים צדקתך במנחת שבתות של חודש ניסן^{קטז}. וכן מנהג בני תימן - (בלדי ושאמי)^{קטז}, **ויש** הנוהגים כמנהג הקדום

קאפח ח"ז ניסן תש"מ עמ' תי) התיר מצה עשירה וכופתאות מקמח מצה ביום י"ד עיי"ש.

קיא בתימן לא היה קמח מצה מצוי כי המצה אינה יבשה או קשיחה אלא רכה חמה וענוגה (ראה לשד"ר אבן ספיר ח"א חדרי תימן, פרק לט).

קיב כן השיב הגר"י קאפח. וראה עוד בשע"ה (סי' פח סעי' ב).

קיג עיין ברכת משה לר"א אשוואל (פ"ג סעי' יד).

קיד קיצור דיני ער"פ שחל בשבת להגר"א חמאמי (תשפ"ה הע' 22).

קטו ראה סדר הערוך (ח"א פ"ח סעי' ז).

קטז כי בודאי יוצא חובה במצה זו בלילה, כי השימור לשמה הוא שימור מחימוץ בלבד, ראה לערוך השלחן (סי' תנג סעי' ב) בד' הרי"ף והרמב"ם. וראה עוד בביאור הגר"י קאפח (חמו"מ פ"ה אות טז), ומועדי משה (עמ' ער הע' 108).

קז ראה הסדר הערוך (ח"א פח סעי' ט) ואילך, מועדי משה שם.

קיח שו"ע (סי' תכט סעי' ב), כי הקובע הוא יום שאין אומרים בו תחנון.

קט כ"נ משתיקת השת"ז אחר מרן השו"ע. ובבירור שיטת מהרי"ץ, מצד א' כתב

ואין אומרים צדקתך בכל שבתות השנה^{קכ}.

יש מבני אשכנז וספרד שאומרים אחר מנחה קרבן פסח, **ובני תימן** לא נהגו^{קכא}.

• סעודת שלישית

נחלקו רבותינו הראשונים אם יש חיוב בסעודה שלישית בשבת זו. דעת רבים מן הראשונים שאין חיוב כלל, מפני שחובת סעודה שלישית שתהיה עם פת. ופשט התלמוד והגאונים מורה כן שסתמו רק לשייר מזון שתי סעודות (ליל שבת, שבת שחרית)^{קכב}, וכן נראה דעת רבינו הרמב"ם, כי אין

בע"ח כהשו"ע שתלוי בתחנון, ומצד שני כ' שתלוי ביום שיש בו קרבן נוסף, ראה בשע"ה (ח"ב סי' נח הערה סב), ושם (הערה סג) כתב שהעיקר כמהרי"ץ (!?), וקצ"ת שבדבר שבהלכה כ"ש שבמנהג העיקר מאי עמא דבר. וראה עוד בשע"ה (ח"ג סי' פ סעי' ב), עכ"פ למהרי"ץ אומר בכל שבתות חודש ניסן, למעט שבתות בימי חג הפסח. אולם לד' מהרי"ץ בתשובה נראה שא"א בערב פסח שחל בשבת כי אומרים בו הלל בשחיטת פסח (אמנם 'שושנת המלך' לא זכרו, ועיין שע"ה שם).

קכ כי לא הובא זכרו לא בתלמוד ולא בגאונים (בסדור רס"ג עמ' קכב: ורבים ממנו קוראים אחר תפלת מנחה בשבת את שלשת הפסוקים האלה וצדקתך וכו' וזה יפה ע"ש. ועדין אינו מנהג הכל) לא בסדר התפילה להרמב"ם ובתכאליל העתיקים. ובהערות הגר"י קאפח לסידור שיבת ציון ח"א עמ' ר כ' שלא נמצא בתכלאל הקדמונים ובתכלאל מהר"י בשירי. ובהקדמת הגר"י רצאבי (לפי' מלי דאבות עמ"ס אבות, עמ' 11). וע"ע מחבס"ית (ח"א עמ' 266) לראשונה בתכלאל הר"י ונה מהד"ק הביא צדקתך ופ"א אבות, ובחלק הביא בחידושין ע"ש, וסי' הרמב"ם (צדוק) (עמ' רנה הע' ר').

קכא מהרי"ץ באגדתא דפסחא קמא זכר לאמירת קרבן פסח, אולם במהדורא בתרא חזר בו כידוע, ולא זכר לאמירת קרבן פסח. ובשרעב ובחבאן כשאפו בער"פ מצות לליל הסדר בצהרי היום היו אומרים הלל וקרבן פסח. ואכן גם בסי' כנה"ג ח"ב להגר"י צובירי (שאמי-מרכז) לא זכר להנהגה זו.

קכב כתב המאירי (פסחים יג ע"ב) שדחווה היא (=סעודה ג') ביום זה מתורת איסור מצה. והמאירי לשיטתו בשבת (ק"ח) שסעודה שלישית אי אפשר לקיימה כי אם בפת בלבד עיי"ש. וכ"כ הנמוקי יוסף שם. וכידוע ד' הזוהר (פ"א אמור ח"ג צה ע"א) כי רשב"י לא אכל סעודה שלישית בשבת זו אלא עסק במעשה מרכבה [דבר תורה]. והסבירו הגר"א בביאורו (סי' תמד ס"א), והערוך השולחן שם כי רשב"י ע"פ הזוהר נהג כן כי סבור שאין כלל חיוב. והגר"א סבר שכן היא דעת הרמב"ם והשווה שד' הזוהר והרמב"ם שסעודה שלישית היא דוקא בפת, וכיון שאין פת בודאי לא חמץ, וגם

אפשרות לקיימה בפת האסורה משום חמץ, ולא במצה האסורה בערב פסח. אולם רבים מן הראשונים דאגו לקיימה בכל דרך אחרת גם בלא פת. מעיון בראשונים ובאחרונים יש מחלוקת האם יש חובה בכלל בסעודה שלישית ביום זה. כאמור לעיל, מסתימת התלמוד והגאונים נראה שאין חיוב שכן לא טרחו לציין היאך לקיימה כשאין פת (וכן נראה ד' רבינו הרמב"ם). ואכן יש מהראשונים שכתבו במפורש שהיא דחוייה ביום זה. ויש שכתבו לחייבה (בדרכים אחרות כמבואר להלן), ופסק מרן השו"ע (כרבינו תם^{קכ}) שחובה לקיימה במצה עשירה^{קכד}, בתנאי שיקיימה אחר תפילת מנחה ולפני שעה עשירית^{קכה}. כי אסרו חכמים באכילה סעודה, כי אם מעט פירות בכדי שיאכל מצה בתאוה^{קכז}.

ולמעשה (בני אשכנז^{קכו} ואף בני ספרד ובני תימן^{קכח}) רבים נמנעים מלקיימה במצה עשירה.

אסור פת מצה לסוגיה אף שאין יוצאים בה יד"ח, נמצא שאין חיוב כלל של סעודה זו. וראה עוד לדברי הגר"י קאפח בזה בהערה קלד להלן.

ועוד יש שכתבו שכן ראוי לכל יר"ש לנהוג כרשב"י, ויש שכתבו שרק לרשב"י שמבין במעשה מרכבה מותר לבטל (ראה בכף החיים שם), או שאין הלכה כרשב"י ע"פ הקבלה נגד ההלכה (!?) (ראה לשו"ת רביד הזהב ח"ב סי' לט שלא כאביו השת"ז שהביא בס"י תמד ס"ק ד מעשה דרשב"י מבלי להעיר). וראה לטור שם שכ' שכתב וטוב לעשותה [את סעודה שלישית] בפירות, ע"ד המלצה טובה ולא חובה.

קכג שאפה מצה עשירה ממי ביצים במיוחד לער"פ שחל בפסח (ראה לרא"ש פסחים פ"י סי' א).

קכד שו"ע (סי' תמד סעי' א). מצה עשירה היא מצה מקמח כשר, לא לתות, שנילוש במשקה כמו יין או שמן או דבש נקיים ממים וכיו"ב. וכיום מצוי בשווקים עוגיות בשם מצה עשירה ונחלקו חכמי ספרד בזמה"ז בעיקר בגין חומר המשמר והאלכוהול המעורב ביין האם לדונו כמי פירות שאין מחמיצין או לא, וכדלעיל.

קכה שו"ע (סי' תמד ס"א).

קכו ראה חמו"מ (סו"פ ו), שו"ע (סי' תעא ס"א).

קכז ע"פ רמ"א שם בהגה"ה (סי' תמד ס"א).

קכח רבים פקפקו, מחמת כשרות המצה עשירה המצויה כיום (ראה אור לציון ח"ג פי"א סי' יב, הרשל"צ הגר"מ באקשי דורון בשו"ת בנין אב ח"ד סי' כד - כה). ואף הרשל"צ הגר"ע יוסף (חזון עובדיה פסח עמ' רסד) כ' שאם ירצה לקיימה במצה עשירה, אבל עדיף במצה מבושלת עי"ש. וראה להרשל"צ הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי, ער"פ שחל בשבת סעי' סה), שכ' כמה טעמים שלא לקיים במצה עשירה.

ולמנהג **אשכנז** - (יש שנהגו לקיימה רק בשחרית עם פת חמץ כנ"ל). **יש** שנהגו לקיימה בפירות או בשר ודגים^{קכט}, **ויש** שנהגו במיני מזונות כמו כופתאות מקמח מצה וכיו"ב^{קל}. **ורבים** לא הקפידו בקיומה קלא.

ולמנהג **ספרד** - **יש** שכ' לקיימה במצה מבושלת^{קלב}. **ויש** שכ' מבושלת דוקא לפני שבת. **ויש** שכתבו לקיימה בכופתאות מקמח מצה מבושל.

ולמנהג **תימן** - רבי דוד משרקי קיימה ב'לחוח' מקמח קטנית (וברכתו 'שהכל') ומרק בשר^{קלג}, **ויש** שנהגו כן, ורבים נהגו רק בפירות או בשר או דגים^{קלד}.

קכט רמ"א בהגה (סי' תמד סעי' א).

קל ראה ערוך השולחן שם (סעי' ה).

קלא כ"ה מנהג חסידי בעלזא וקומרנא, ומנהג החתם סופר (ערב פסח להר"צ כהן פכ"א הערה ל).

קלב הרשל"צ הגר"ע יוסף בחזון עובדיה (פסח עמ' רסד).

קלג כן העיד רבי יחיא משרקי בשו"ת רביד הזהב (ח"ב סי' טל) על אביו ר"ד משרקי

בעל השת"ז. והר"ש צאלח בהע' על סי' ע"ח (מהדו' ח"ב עמ' יט) כ' כי בביתם קיימוה בפירות ולחוח מקטנית. והיו מחכמי תימן שכ' בחיבוריהם ולא הבאתים למעלה,

כי אולי הם בגדר מנהג יחידים ולא מנהג הכל. והשתילי זיתים (סי' תמד סעי' א) לא

העיר על דברי מרן שיקיימה במצה עשירה. אך הוסיף (שם ס"ק ד) שאם אין מצה

עשירה - אפשר לקיימה בבשר ודגים, ואם אין לו - בפירות. ומהרי"ץ בשו"ת

פעולת צדיק (ח"ג סי' קעב) כ' 'לקיימה במצה עשירה' (ובסי' ע"ח הוסיף שאפשר לקיימה

ברביעית יין). וכן סכמו דבריו בעל שושנת המלך ותורת חכם. אולם למעשה לא

נהגו כלל ולא היה מצוי שעשו מצה עשירה כלל בפסח (ראה לעיל הערה פו). ובזבח

פסח להר"ש בן הדיין רבי יוסף צאלח אחי מהרי"ץ כתב לקיימה ברביעית יין.

וקצ"ת שלא הציע כמרן ומהרי"ץ אחיו במצה עשירה, שמא לא היה דבר מצוי,

או שמא חש לאוסרים באכילת מצה עשירה בער"פ. והגר"י קאפח (סי' שיח ירושלם,

פסח עמ' ג), כתב: 'סעודה שלישית אפשר לקיים אותה בפירות וירקות, אם כי חז"ל

לא הזכירו סעודה שלישית בשבת שחל ער"פ להיות בה, אלא אמרו משייר מזון

שתי סעודות, ותו לא'. עכ"ל. ומדבריו יוצא, כי אין מקום כלל לעשותה במיני

תרגימא מקמח מצה ולא עציט וכ"ש מצה עשירה או מצה מטוגנת או מבושלת.

אולם יש לתמוה מה מקום להשתדל לעשותה בפירות שהרי בד' רבינו בפ"ל

מהל' שבת כי יש לעשותה בפת ויין. ושמא במקום שאין ברירה שאני. ומארי

משה צארום היה מקיימה במצה עשירה (מועדי משה שם עמ' רעא הע' 109) אך מעשה

יחיד שאני.

ורבים לא הקפידו כלל בקיומה קלה.

♦ הכנות ליל הסדר

אין להכין את שולחן ליל הסדר ואת מאכליו לפני צאת השבת, כי אין שבת מכינה ליו"ט קל¹. ויש מתירים מלאכות שאינן אסורות מהתורה מאחר השקיעה בזמן בין השמשות בפרט במקום צורך גדול קל².

יש אוסרים להוציא מאכלים קפואים להפשרה, משום איסור הכנה. ודעת הרשל"צ הגר"ע יוסף שמותר, ואין בזה הכנה אלא הסרת מונע קל³.

ראוי לנוח ביום ער"פ (שבת) בפרט הקטנים שיהיו ניעורים בליל הסדר

קלד עיין פסקי הלכות להגר"י צובירי (עמ' ז), לא יותר על כזית (?).

קלה כן שמעתי מרבים מזקני תימן שלא הקפידו על 'לקיים' בשבת זו, ואם אכלו מה שאכלו, היה זה רק בכדי להשקיט רעבונם. וראה בשו"ת רביד הזהב (ח"ב סי' לט) בדברי השואל שרבים פטרו עצמם כדעת רשב"י בזוהר והוא דחה ראייתם עיי"ש. ובשושנת המלך ותורת חכם כתבו שאם הוא מבעלי קבלה נפטר מסעודה ע"י שעיסוק בקבלה. וקצ"ת שדרכם לסכם את תשובות מהרי"ץ בפעו"צ והמעייין שם בתשובתו יראה שהוכיח להיפך שאין להיפטר מסעודה שלישית בדרך זו. ובשנת"ז שם הביא בפשיטות שרשב"י היה פוטר עצמו בלימוד מעשה מרכבה. ויש להסתפק על שום מה הזכיר מעשה רשב"י להוראת ברבים או, כסיפור דברים ולא להלכה.

קלו רמב"ם שבינת יו"ט (פ"א הי"ט) ע"פ דברי רבא (ביצה ב ע"ב). וראה עוד כף החיים (סי' תמד ס"ק מה). אולם בבין השמשות מותר לעשות פעולות הכנה בדברים שאין בהם איסור מלאכה מה"ת, שהרי כבר נפסקה הלכה שבדבר האסור משום שבות - מדרבנן מותר בבין השמשות במקום מצוה או דוחק, כי לא גזרו על השבות בין השמשות (רמב"ם שבת פכ"ד ה"י, שו"ע סי' שמב). ואין הבדל בין ביה"ש של כניסת או צאת השבת (עי' משנה ברורה וביה"ל שם).

קלז בבין השמשות מותר לעשות פעולות הכנה בדברים שאין בהם איסור מלאכה מה"ת, שהרי כבר נפסקה הלכה שבדבר האסור משום שבות - מדרבנן מותר בבין השמשות במקום מצוה או דוחק, כי לא גזרו על השבות בין השמשות (רמב"ם שבת פכ"ד ה"י, שו"ע סי' שמב). ואין הבדל בין ביה"ש של כניסת או צאת השבת (עי' משנה ברורה וביה"ל שם). ועיין חזון עובדיה (פסח עמ' רסח).

קלח עיין לרשל"צ הגר"ע יוסף חזון עובדיה שבת (ח"ב עמ' תמז, ח"ג עמ' ט). ולטלטול בשר חי בזה"ז שם (ח"ג עמ' יד).

שמסתיים בשעה מאוחרת. ויש מחמירים מלומר שישנים לליל הסדר^{קלט}, ויש מתירים בפרט שהדבר לצורך מצוה^{קמ}.

מותר להתרחץ בשבת לנוהגים היתר במי דוד שמש^{קמא} לכבוד יום טוב.

מותר להכניס משקאות למקרר בשבת או להקפיא מים לכבוד יום טוב. יש מחמירים להכניס מבעוד יום גדול שיוכל לשותות עוד בשבת עצמה.

מותר ללבוש בגדי יו"ט בשבת^{קמב}.

מותר בשבת להכין ולגלול ס"ת לקריאת יום טוב בפרט שרואה וקורא את תחילת המעמד שלמחר.

♦ טלטול מצה וצירוף ללחם משנה

רבים מהאחרונים הורו כי מצה המיוחדת (שמורה) לליל הסדר הרי היא מוקצה ואין לטלטלה, או לצרפה ללחם משנה, ושאינה מיוחדת - מותר לטלטלה או לצרפה ללחם משנה^{קמג} (כמובן בזהירות ממגע בחמץ על ידי עטיפה בניילון וכיו"ב)^{קמד}. ויש שהורו שגם מיוחדת אין בה איסור טלטול כי היא ראויה

קלט עיין פסקי תשובות (סי' רצ אות ד, סי' תמד אות יב), ולרשל"צ הגר"ד יוסף, הלכה ברורה (אמירה לנכרי ח"ב סי' שז סעי' ו).

קמ עיין תורת השבת (סי' רצ סק"ב, סי' שז ס"א), אור לציון (ח"ג פרק יח הע' יא עמ' קצה). קמא ראה למהר"י קאפח בבי" שבת (פ"ט אות לב*) ו'תשובות הרב קאפח' (ח"ד לרש"ל נגר עמ' תיח) ושכן הורו הצי"א והגר"צ פ' פרנק והגר"י הרצוג והגר"ש זיין, והגר"י וולדינברג בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סי' יט, ח"כ סי' טז שכן הורה הגאון רבי צבי פסח פרנק (וע"ע שו"ת צי"א ח"ח סי' יד אות א וע"ע שו"ת הר צבי או"ח א סי' קפח) ועוד מותר בכל שבת להתרחץ כל גופו במי דוד שמש.

קמב עיין שולחן שלמה (ח"ב, יו"ט עמ' קי) להגרש"ז אוירבך.

קמג פסקי תשובות (ח"ה סי' תמד אות ב/א) לדעת רוב הפוסקים שאוסרים בטלטול. אולם יש להעיר כי היו שהקילו בכל מקרה בטלטול כהרב חק לישראל בשם פרי השדה כי ראוי לצרפה ללחם משנה וא"צ שתהא ראויה לאכילה מיד כי די שבוצע מא' מהם, והרב שערים מצויינים בהלכה ע"פ האשל אברהם מבוטשטאש כי ראוי להאכילה לקטנים שאינם מבינים בסיפור יציאת מצרים המותרים באכילה, וראה לפסקי תשובות שדחאם במקום שמקפיד רק לליל הסדר בלבד עיי"ש.

קמד יש שחילקו בין מצה שמורה שאסורה בטלטול, ובין מצה רגילה שמותר לטלטלה (ראה פמ"ג, אשל אברהם סי' תמד סק"א, עקרי הד"ט סי' יז אות לד, הרשל"צ הגר"ע יוסף חזון עובדיה)

לצירוף לחם משנה^{קמז}, ובפרט אם אוכל מצה שמורה בכל ימי החג מעבר לחובה בליל הסדר^{קמו}.

ויש שמחמירים לצרפם רק בליל שבת שמצה מותרת באכילה, וביום שבת לא כי אינה ראויה לאכילה^{קמז}. **ויש** הסוברים שבכל מקרה אפשר לצרפם ללחם משנה כי מצד עצמה של המצה היא ראויה לאכילה, ורק מנוע מלאוכלה בשל איסור היום^{קמח}.

ליל ט"ז בניסן – מוצאי שבת וכניסת החג

צאת השבת (ראה בטבלה בתחילת החוברת)

הבדלה - נשים המכנינות את שולחן הסדר, ולא אמרו "ותודיענו" בתפילת ערבית - יאמרו לפני כן "ברוך המבדיל בין קודש לקודש", ללא שם ומלכות^{קמט}.

• הדלקת נר יו"ט

מנהג **אשכנז וספרד** להדליק נר יו"ט בברכה, "ברוך... להדליק נר של יום טוב"^{קנ}. ויש המוסיפות לברך שהחיינו^{קנא}, ויש שאינם נוהגות לברך שהחיינו^{קנב}.

פסח עמ' רסו), ויש שחילקו בין מצה שמורה עבודת יד שאסורה בטלטול, לבין מצת שמורה מכונה, וכ"ש רגילה שמותר בטלטול (הרשל"צ הגר"מ אליהו, מאמר מרדכי, ערב פסח שחל בשבת סעי' טו). ונראה כי לד' רבינו שאפשר לצאת יד"ח גם במצה מכונה רגילה השמורה משעת טחינה נמצא שאין מצה מיוחדת שמקצה דעתו.

קמה ער"פ שחל בשבת לר"צ כהן בשם שו"ת פרי השדה (ח"ב סי' פח), שלמי יהודה (פ"ח) מש"כ בשם הגר"ב זילבר, הרשל"צ הגר"מ אליהו ער"פ שחל בשבת (סעי' ע). ובנוסף ראה לעיל בסוף הע' קכט.

קמו עיין ילקוט יוסף (פסח ב עמ' תשעא) להרשל"צ הגר"י יוסף, כי אינו מקפיד מליתן לקטנים.

קמז ראה פסקי תשובות שם (אות ב/ב ובהע').

קמח שולחן שלמה להגרש"ז אורבך (שבת סי' רעד א/ב).

קמט ראה בכיו"ב לביאור הגר"י קאפח (שבת פכ"ט אות טו, יט).

קנ שו"ע (סי' רסג סעי' ה, סוס"י תקיד).

קנא ראה משנה ברורה (סי' רסג ס"ק כג) שא"צ, אך הנוהגות בכך אין למחות בידן.

קנב משנה ברורה שם.

ומנהג **תימן יש** שאינם מדליקים כלל^{קנב}, **ויש** שמדליקים אך אינם מברכים^{קנד} **ויש** שמדליקין ומברכין^{קנה}. וברכת שהחיינו על הנר לא נהגו כלל^{קנו}.

לפני הדלקה תבדיל או בתפילת ערבית באמירת "ותודיענו" או באמירת "**ברוך המבדיל בין קודש לקודש**", ללא שם ומלכות. וכמובן שתדליק את הנר מאש מצויה הדלוק מלפני כניסת השבת.

♦ תפילת ערבית

בתפילת החג יש להזכיר הבדלה באמירת "ותודיענו" וכו', ומי ששכח דינו כבכל מוצ"ש שאינו חוזר שהרי יבדיל על הכוס.

♦ קידוש ליל הסדר

קידוש ליל הסדר מיוחד הוא בשילוב קידוש והבדלה בסימן **יקנה"ז**^{קני}.

קנג כן מנהג יוצאי בהלול ברט חיידאן צעדה (אמור"ר הגר"ר ערוסי בקובץ סיני פה, ניסן - אייר תשל"ט ש"ס עמ' נט), וראה עוד עריכת שלחן (ח"ב מהדור תשמ"ז ליצירה עמ' קנח).

קנד מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק (ח"ג סי' ער) כ' שהמנהג הקדום בעירו [=צנעא] שלא נשמעה ברכה כלל ורק מקרוב נהגו מקצת לברך והמברכת נכנסת לספק ברכה לבטלה. אולם בתכלאל ע"ח כ' כהשו"ע לברך ושכ"נ בהרמב"ם. ואכן בשושנת המלך (סי' תקט) כתב עפ"ז שחזר בו מהתשובה, אך הענף חיים כ' שהעיקר כבת שובה ואין לסמוך על הסיודור כי בהרבה דברים חזר בו כנודע מאגדתא דפסחא מהדורא קמא. וראה לביאור הגר"י קאפח (שבת פ"ה אות ז) שכ"ה המנהג והמברכת נכנסת בספק ברכה לבטלה. וראה עוד לשע"ה (ח"ב סי' נז סעי' חי). וביצבור יוסף בר (ח"ג פ"ט סי' א) כ' דע כי בארץ התימן בזמנינו לא היה מנהג א' בענין נר יו"ט... ורובם לא היו מברכים עליו, אך הרבה היו מהם היו מברכים עיי"ש. וראה עוד באורך בבירור מנהג תימן ושאר עדות ישראל במאמר אמור"ר הגר"ר ערוסי סיני שם, ובאמרי רצון (ח"ב עמ' 181): ברכת הדלקת נר של יו"ט, שם הוכיח כי נר שבת אינו עונג שבת גרידא, אלא לחזק את חכמי ישראל ולהוציא מדעת הכופרים בתושב"ע, וזה אינו שייך ביו"ט. ובזה סרה תלונת הסדר הערוך (פל"ב הערה 5), על מנהג תימן היאך לא חשו לעונג יו"ט.

קנה ויצבור יוסף בר שם.

קנו שע"ה (ח"ב סי' נז סעי' יח).

קנז ראה רמב"ם (שבת פכ"ט הכ"ב), שו"ע (סי' תעג ס"א).

י- יין, ברכת הגפן.

ק- קידוש, ברכת מקדש ישראל והזמנים.

ג - נר, ברכת מאורי האש (יש להדליק רק מאש מצויה, ויש אפשרות לברך על נר יו"ט, ויש לזוהר מלכותו כהרגלו).

ה - הבדלה, ברכת **המבדיל בין קודש לקודש**. והמסיים כרגיל המבדיל בין קודש לחול כאילו לא הבדיל ועליו לחזור שוב ולברך כתקנה^{קנח}, ויש שסבורים שאין צריך^{קנט}.

ז - זמן, ברכת שהחיינו על החג.

אין מברכים על בשמים^{קס}.

♦ צורת הקידוש והבדלה

מנהג **אשכנז** - **יש** הנוהגים הכל מיושב^{קסא}. **ויש** הנוהגים לקדש ולהבדיל מעומד ואח"כ שותים בישיבה ובהסיבה^{קסב}.

מנהג **ספרד** - בעמידה ושותים בישיבה ובהסיבה^{קסג}.

מנהג **תימן** - **יש** הנוהגים כמנהג הקדום בישיבה כבכל קידוש והבדלה^{קסד}.

קנח שמירת שבת כהלכתה (ח"ב פס"ב סעי' כא) ובהערה שם שהרי משנה ממטבע שטבעו חכמים. וכ"ה בפסקי תשובות (ח"ה סי' תעג אות ד) בשם שבט הלוי והסטייפלר-הגר"י קניבסקי. ובהסדר הערוך (ח"א פנ"ג סעי' ג) כ' שלא יצא כיון ששיקר בברכתו, ושכן פסק הגר"ש אלישיב (אולם ראה בהערה הבאה עדות אחרת) והסטייפלר.

קנט חזון עובדיה (פסח, ח"א עמ' ערב). וכ"כ בשו"ת אבני ישפה (ח"ב מט) שכן השיב גאון אחד (=הגר"ש אלישיב) שבדיעבד - יצא, וכ"כ משמו בשו"ת רבבות אפרים.

קס ראה לרשב"ם (פסחים קג ע"ב) ולר"ן שם ומשנה ברורה (סי' תעג סק"ג), ולביאור הגר"י קאפח (שבת פכ"ט אות עג).

קסא כ"פ המשנה ברורה (סי' רצו סקכ"ח) וכ"פ בחק יעקב ובשו"ע הרב שם.

קסב יש הנוהגים כאריז"ל (ערב פסח שחל בשבת לרב צבי כהן).

קסג כף החיים (סי' תעג סק"כ), הרשל"צ הגר"מ אליהו ער"פ שחל בשבת (סעי' עט).

קסד כך הוא מנהגינו הקדום (=כמובא בתכאליל ובהרמב"ם למעט קידוש ליל ראשון שלסוכות) לשבת בכל קידוש והבדלה לפני שהתפשטה דעת [השו"ע ו-] האריז"ל לעמוד (ראה שע"ה ח"ב סי' נט הערה טל), ובעריכת שלחן (ילקוט חיים ח"ג סי' רעא הערה יט) לגבי קידוש

ויש הנוהגים שבעל הבית ובניו בעמידה, אך הנשים והבנות בישיבה, והשתיה בישיבה ובהסיבה^{קס}. **ויש** שכל בני הבית עומדים ויושבים ושותים בהסיבה^{קס}.

♦ ברכת אשר גאלנו

מנהג **אשכנז** - **יש** הנוהגים ומשנים בנוסח הברכה מבכל שנה רגילה כאשר חל פסח בא' בשבת ואומרים: "כן ה' .. ונאכל מן הפסחים ומן הזבחים", בהיות ואין קרבן חגיגה קרב בשבת ורק למחרת ביו"ט מקריבים שלמי חגיגה^{קס}. **ויש** הנוהגים שאינם משנים מבכל השנים ואומרים: "ונאכל מן הזבחים ומן הפסחים" כי התפלה היא העתיד שהמצוה שהפסח נאכל על השובע, אחר חגיגה^{קס}.

מנהג **ספרד**^{קסט} ו**תימן**^{קע} - שאינם משנים ואומרים כבכל השנים: "ונאכל מן הזבחים ומן הפסחים".

על אף שכאמור אין קרבן חגיגה קרב בשבת, נהגו להניח תבשיל נוסף או

שמנהג הרוב לקדש מעומד, אך יש שמקדשים מיושב עיי"ש. ולכן מש"כ בפרי

ע"ח (שם עמ' קלז) שנתפשט המנהג לעמוד אצל כולם, זה אינו מדוקדק אלא בכלל.

ע"ד רובא ככולא. ולגבי הבדלה המנהג אצל הכל לשבת (שת"ז סי' רצו סק"י ומהרי"ץ

בע"ח ח"א בסדר הבדלה). ואף השומעים יושבים (שע"ה ח"ב סא סעי' יז).

קסה פרי ע"ח להר"י רצאבי (עמ' קלח) שכ"ה מנהגינו. ובשע"ה (ח"ב סי' נט הערה טל) לגבי

קידוש כ' שבמקצת מקומות הנשים והבנות ישבו. ובויצבור יוסף בר (ח"ב פ"ב סי'

א ו-יא), ובמגיד מראשית על הגש"פ (עמ' לא) ושכ"ה המנהג ביהדות תימן.

קסו שע"ה (ח"ב סי' נט הערה לט).

קסז כ"כ הט"ז (סי' תעג סק"ט) שמהר"י וויל. וכ' הבה"ט שם (ס"ק כז) שכ"כ הב"ח ושכ"ה

הסכמת האחרונים.

קסח ראה בשה"צ שם (סק"פ) בשם כנסת יחזקאל, סי' היעב"ץ, וכן נהג החזו"א (הסדר

הערוך ח"א פרק סה). ובמקור ברוך לתורה תמימה על ההגדה כ' שנוס' זו נשתרבה

בטעות עיי"ש.

קסט כנה"ג בפסח מעובין, כף החיים (סי' תעג ס"ק קס"ב).

קע מהרי"ץ פ"י על אגדתא דפסחא. ולא מצאנו שחילקו בהגדות. ובשת"ז לא חש

להזכיר את הט"ז והב"ח שחילקו, אך תמוה למה לא הביא כדרכו את הכנה"ג

שכ' שהמנהג לא לחלק.

ביצה (מבושלת או צלויה) בליל סדר זה כבכל שנה, זכר לקרבן חגיגה^{קעא}.

♦ זמן חצות

בני **אשכנז וספרד** מדקדקים לכתחילה לאכול כזית אפיקומן לפני חצות^{קעב}, וכן לסיים את ההלל עם ברכת יהללוק^{קעג} וכן בשתיית כוס רביעי^{קעד}.

ובני **תימן** - לדעת רבינו הרמב"ם אין זמן חצות מעכב לפרטים הנ"ל אף לכתחילה^{קעה}. ויש מחמירים כשו"ע (ובתימן בדרך כלל לא נהגו לאחר בסיום ליל הסדר^{קעי}).

שבת - שביעי של פסח

שישי, כ' בניסן

♦ הדלקת נר שבת ונר יו"ט והברכה

מנהג **אשכנז וספרד** - מברכים ברכה משולבת, אשכנז - "להדליק נר של שבת ושל יום טוב", ספרד - "להדליק נר של שבת ויום טוב".

קעא ראה בטור (סי' תעג) שנחלקו הראשונים אם להניח, ושם כ' הב"ח שהסכמת האחרונים להניח ושכן המנהג, וכ"נ מסתימת הרמב"ם והשו"ע שלא ראו לחלק, וכ"כ במשנה ברורה שם (ס"ק כב) ובש"ת^ז שם (ס"ק יא) ובחזון עובדיה פסח החדש.

קעב שו"ע (סי' תעז ס"א) ע"פ הרא"ש שחשש להחמיר שכיון שהוא זכר לפסח. אך בדיעבד יוצא גם אחר חצות, (חזון עובדיה ח"ב עמ' קעט). ומש"כ מהרי"ץ באגדתא דפסחא שלא יצא כבר תמהו עליו מנא ליה. וכן כזית ראשון של מצה וכזית מרור יש לדקדק לאכול לפני חצות, ואם איחר - יאכל בלא ברכת אכילת מצה או אכילת מרור (משנה ברורה שם סק"ו).

קעג כ"פ הרמ"א (סי' תעז ס"א). ובמשנה ברורה שם (סק"ז) נראה שזה רק לכתחילה. אולם בחזון עובדיה (שם עמ' קפח) כ' שאם נתאחר - לא יחתום בברכת יהללוק.

קעד חזון עובדיה שם, והוסיף שם שהנוהגים לברך על כוס רביעית כמנהג האשכנזים לא יברכו אחר חצות.

קעה כ"כ סדר משנה שלא כהפר"ח בד' הרמב"ם שיש ליהזר לכתחילה. וכ"כ ר' מנוח בד' רבינו. וכן תפס לעיקר בביאור הגר"י קאפח (חמו"מ פ"ו אות ג).

קעו עיין עריכת שולחן (ח"ו סי' תעג עמ' סח סעי' לד ובהע' שם. ושם עמ' קל).

מנהג **תימן** - **רובם** מברכים "להדליק נר שלשבת" בלבד, **ויש** הנוהגים לברך במשולב "להדליק נר שלשבת ויו"ט".

♦ סדר קבלת שבת

מנהג **אשכנז** - אינו כרגיל אלא בדילוג.

י"א לכו נרננה, **ויש** שמתחילים ממזמור לדוד, **ויש** ממזמור שיר ליום השבת.

יש מדלגים פיוט לכה דודי, **ויש** שמדלגים או התנערי מעפר או שאומרים ב' בתים ראשונים ואחרונים בלבד, **וי"א** רק בואי בשלום בלבד.

במה מדליקין **יש** אומרים, **ויש** שלא אומרים.

מנהג **ספרד** - אומרים כרגיל (ויש המדלגים התנערי מעפר), ואין אומרים במה מדליקין אלא אומר כל ישראל וכו' ומדלג ואומר אמר רבי אלעזר וכו'.

מנהג **תימן** - כרגיל כבכל שבת מבלי לדלג כלום (ויש מקצרים לפי הזמן בפיוט בר יוחאי או שלשה דברים)^{קט}. ואחר כך כסדר יו"ט ראשון מזמור החג (תלים קז) 'יאמרו גאלי' ו'אשרי' וכו'.

סדר התפילות כסדר יו"ט הראשון אלא שמזכיר את השבת וחותם: "מקדש השבת וישראל והזמנים".

♦ ערבית

אחר ברכת הפורש וכו' אומר: "ושמרו" ואלה מועדי". ובתפילות העמידה כמו תפילת יום טוב (אתה בחרתנו וכו') אלא שמזכיר שבת וחותם: "מקדש השבת וישראל והזמנים".

חתימת ברכת מעין שבע - "מקדש השבת" בלבד, ואינו חותם או מזכיר יו"ט כבתפילה.

קצת שתיילי זתים (סיי ער סק"ג), נחלת יוסף (ב ע"א), תכלאל ע"ח ח"ב, בסדר תפילת שלוש רגלים.

♦ אמירת פיוט שלום עליכם

מנהג **אשכנז** - **יש** שאינם אומרים כבליל יו"ט שחל בשבת, **ויש** אומרים בכל שבת^{קעח}.

מנהג **ספרד** - אומרים^{קעט}.

מנהג **תימן** - **יש** שאומרים^{קפ}, **ויש** שאינם נוהגים לשורר פזמון זה בכל שבתות השנה^{קפא}.

♦ סדר הקידוש

משולב של שבת ויו"ט, כמובא בסידורים, וחותר: "ברוך מקדש השבת וישראל והזמנים". ואינו מברך שהחיינו.

שבת, כ"א בניסן

♦ שחרית

בקריאת ס"ת ראשון שירת הים ז' עולים, וס"ת שני ('והקרבתם') מפטיר בשירת דוד (ש"ב פרק כב). ובברכות שלאחר ההפטרה מזכיר שבת ויו"ט, וחותר: "מקדש השבת וישראל והזמנים".

קעח בלוח א"י טיקוצינסקי כ' שאומרים, ובהגדה מועדים וזמנים שטרנבוך כ' שאין אומרים. וראה עוד פסקי תשובות (ח"ה סי' תעג אות ב).

קעט בא"ח (ש"ש בראשית סעי' לא), מקראי קודש שם בשם הרשל"צ הגר"מ אליהו, שלא כמ"ש הבא"ח בשו"ת רב פעלים (ח"א סוד ישרים סי' יג) שלא לומר.

קפ כנראה כמנהג העולם. וראה בהגש"פ פרי ע"ח (עמ') שפשוט לו שאומרים בליל פסח שחל בשבת.

קפא משום שאמרו חכמים בירושלמי (ברכות פ"ט ה"א): 'לא יצווה לא למיכאל ולא לגב' ריאל אלא לי יצווח', ובתכלאל עץ חיים למהרי"ץ לא נזכר פיוט זה, וראה בסי' היעב"ץ שהעיד על אביו החכם צבי שלא נהג לומר פיוט זה ואף שהיו מהמקובלים שאמרוהו כיון שלא נרמז בכתבי האר"י לאומרו. וי"א שהחת"ס לא נהג לאומרו כשם שא"א התכבדו מכובדים בזה"ז. וכידוע פיוט זה הונהג מזה כמאתיים שנה ואין ידוע לע"ע מי מיסדו או מי הנהיגו.

♦ זמן קריאת מגילת שיר השירים^{קפב}

מנהג **אשכנז** - זמן קריאתה לפני הוצאת ס"ת בשחרית בשבת שביעי של פסח. יש הנוהגים לברך על מקרא מגילה כהגר"א ועוד, ורבים אינם מברכים, וכן יש מברכים שהחיינו ויש שאינם מברכים^{קפג}.

מנהג **תימן** - זמן קריאתה לפני מנחה. יש אומרים בשביעי של פסח כבכל שנה^{קפד}. ויש המחלקים חלק ביו"ט ראשון וחלק ביו"ט אחרון^{קפה}. ודרך קריאתה, קוראים הציבור בצוותא כ"א קורא פסוק בתורו, והציבור חוזר, ומתרגם כדרך שתיים מקרא וא' תרגום, ויש מוסיפין תרגום רס"ג-תפסיר.

♦ מנחה

מוציאין ס"ת וקורין ג' עולים בסדר פרשת שמיני.

אחר מנחה א"א צדקתך, ובני תימן - אומר מזמור 'אודה את ה'', ומזמור החג (תלים קז) 'יאמרו גאולי'.

סעודה שלישית כבכל שבת ומזכיר בברכה"מ 'רצה והחליצנו' ויעלה ויבוא'.

♦ מוצאי שבת ויו"ט

ערבית ככל מוצאי שבת וספירת העומר.

קפב קריאת מגילת שיר השירים בפסח נזכר לראשונה במסכת סופרים פי"ד, ואין לו זכר בתלמודים בבלי וירושלמי, בגאונים והרמב"ם ומרן השו"ע. ולזמן חיבור מס"ס אכ"מ. ושם צויין שהיו מברכים עליה, ושיש שקראוה מחצית מחצית בלילות שניים של יו"ט שלגלויות, ויש במוצאי שבת שלפני פסח. ויש מהראשונים שציינו מנהגם שקראוה בשבת חול המועד פסח מחז"ו אבודרהם ועוד, ודייק הארחות חיים מלוניל שלא בכל המקומות קראוה.

קפג רמ"א (סי' תצ סעי' ט) ובמשנה ברורה שם (סקי"ט) ופסקי תשובות שם (אות ה).

קפד שת"ז שם לא השמיט להרמ"א, ולמהרי"ץ תמיד אומרים בשביעי של פסח (סי' תכלאל עץ חיים, סדר ז' של פסח).

קפה כ"כ ר"ש צאלח בהערותיו על השו"ע שם.

ליל שימורים במנהג יהודי תימן

- א. מן הראוי להכין מראש את צרכי ליל הסדר, בבחינת 'והכינו את אשר יביאו' כי בכך ירגיש בליל זה כבני חורין.
- ב. יסדר את שעון שבת לתאורה עוד בליל שבת כפי הנצרך לליל הסדר שיחול במוצאי שבת.
- ג. אשה מצווה בכל מצוות ליל הסדר כאיש, למעט חובת הסיבה. מחובת חינוך, לחנך את הקטן שיכול לאכול פת באכילת כזית מצה. ואין מחנכים אותן בשתיית יין בארבעה כוסות כי הוא רע ומזיק לקטנים, ומנהגנו לחנכם בשתיית מים צימוקים^א.
- ד. מן הדין, מצוה לאכול ג' כזיתות מצה כדלהלן: א. מן התורה כזית מצה (על אכילת מצה), ב. מדרבנן כזית כורך, ג. מדרבנן כזית אפיקומן.
- ה. מן הדין, מצוה לאכול מדבריהם ג' כזיתות ירק כדלהלן: א. כזית פטרוזיליה (לטיבול כרפס) ב. כזית מרור-חסה ג. כזית מרור לכורך.
- ו. מן הדין, מצוה מדבריהם לשותות ארבעה כוסות יין, ומשובח ורשות לשותות כוס חמישי^ב.

א עיין חמו"מ (פ"ו ה"י, ושם פ"ז) ובי' מהרי"ק שם (אות יט).

ב לשון רבינו הרמב"ם (חמו"מ פ"ח ה"י): **ויש לו למזוג** כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול והוא מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל, וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות. ע"כ. מדבריו אתה למד כי הבא לומר ההלל הגדול יאמרו רק על כוס חמישית. וראה בי' מהר"י קאפח (חמו"מ ח, לג), וראה עוד בזה למאמר ידידי ר"י רטבי (מסורה ליוסף ח"ז עמ' 333 ואילך). ומש"כ בסי' הרמב"ם (עמ' שמא הע' קצד) להוכיח מדברי רבינו ההפך יאמר הלל הגדול בלא כוס, אינו מוכרח. והמנהג הפשוט בתימן בכל הגדות תימן העתיקות ששתו כוס חמישי (חלקן ציינו בברכה, וחלקן לא ציינו) ועם התפשטות שי' השו"ע הצטמצמה שתייתו בדורות האחרונים, כנראה בתכאליל האחרונים שחלקן ציינו וחלקן לא זכרו, וכבר מהרי"ץ לא זכר (עיין מחבסי"ת ח"ג עמ' 150-147,

ז. בסוגי המצות נהגו להשתמש בדרך כללי במצה שמורה בפרט לליל הסדר, ובמצה רגילה.

ח. מצה שמורה נהגו לשמרה משעת קצירה⁷, מצה רגילה קנו חיטים מהשוק ונהגו לשמרה משעת טחינה.

ט. אף במצה שמורה, מן הדין אין צריך לומר בפיו לשם מצת מצוה בהכנת המצה, ומנהג נשות תימן שעסקו באפיית המצות⁸ בזהירות ובזריזות

ג בהליכו⁹ (עמ' 40) כתב: יש בתים שמקפידים לאכול בליל הסדר רק מצה שמורה משעת קצירה. נשמע מדבריו שלא הכל הקפידו (ראה מועדי משה, להגר"י שבח), ובספר ויצבור יוסף בר כתב שרבים לא היה בידם לקנות חיטים מן השדה משעת קצירה, אף לליל סדר ואפו מחיטים שבשוק.

ד כך הבינו רבים בדעת רבינו הרמב"ם, אולם דעת מהר"י קאפח (בי"ח מ"מ פ"ה אות יז) שאמנם המנהג לשמור למצת מצוה משעת קצירה, אבל בדעת רבינו ניתן לקנות חיטים בשוק ולשומרן עיי"ש. והנפקותא למעשה, אם לברך על שאינה שמורה משעת קצירה על אכילת מצה, היו רבים מחכמי תימן שהורו לא לברך, אולם דעת מהר"י קאפח שמותר.

ה ומנהג זה נשמר בינותן עוד מימי קדם כבימי המשנה (פסחים פ"ג מ"ד). ואכן אבן ספיר (ח"א חדרי תימן פרק לט) היה בפסח בצנעא ושאל על המצות ועל הסדר, והרגיעו מארי יחיא אלקארה ראב"ד תימן: אל תשית לבך, אכול אתנו מצה חמה הנאפית בכל יום כמנהג אבותינו, אל תדאג על הכשרות, הם אינם יבשות וישנות ל' יום קודם לפסח, כבר קדמוך חכמים מירושלים וראו כי נשינו זריזות הנה ומהירות מאוד בכשרות המצות. יום יום נאכל מצה חמה ונקיה ואין עונג יו"ט אלא בפת חמה. ומיד אב"ס שאל: הנכון לסמוך על הנשים במילתא דאית ביה טירחא יתירתא ובאיסור חמץ במשהו, ושמרתם את המצות כתיב. והשיבו: הנח לנו ולמנהג אבותינו גם אנו מהדרין ומדקדקין ושומרים את המצות ואל תצדק הרבה, וממשיך אב"ס: ונתן לי שלושה מצות רכות ונקיות אשר עשה בביתו להסדר, וא"ל אלה מצה שמורה מתבואה ישנה וכו', קבלתי את המצות והלכתי. עכת"ד. והארכתי בהבאת דבריו, כי אין הספר אב"ס מצוי בפני הכל, ואולי בזה יסכר פי המקנטר והמקטרג וכל בע"ת הפוער פיו ואינו מכיר או שמכיר ומטיל דופי בטעמי שע"ת הדחק כביכול "הלכתיים", והעיקר בהלכה היא מסורת שבידי נשות תימן הצנועות והחסודות בכל ארץ תימן מן הקצה אל הקצה בענין שבכרת כגון חמץ וטהרת המשפחה וכיו"ב, ואכמ"ל.

ובשתיקה מוחלטת ואף היו שכיסו פיהן בבד¹. ולמרבה אמרו לפני עשייתן
נוסח ביטול החמץ בלשון ערב².

י. מצות בני תימן רכות וענוגות מקמח לבן (שנעשה ע"י טינון החיטים בעשב החרמל),
ומטעימים אותם במלח³.

יא. למעשה אין הבדל בהלכה בין מצה שמורה מעשה יד או מעשה מכונה
(הנקרא בלשון בני אשכנז 'מצוס' מאעשין) ויוצא בהם ידי חובה לכתחילה⁴.

ו היו קהילות כמו חבאן וצ'לאע ועוד, שהגברים אפו מצות מצוה בער"פ אחר חצות
ואמרו הלל, וכפי הנראה נהגו מקרוב. וכבר כתב הר"ש צאלח (תכלאל ע"ח ח"ב טו ע"ב
הע' 1) שלא נהגו אצלנו (=צנעא) באמירת הלל. עוד ראה לזריזותן ולזהירותן של
נשות תימן באפיית המצות בפירוט בהליכו"ת עמ' (36-37, 40-41) ומצפ"ת (עמ' 95
ואילך).

ז "מֵא אֶסְתָּפָא וּמֵא אֶנְתָּפָא כֹּאֲלוּ עֶפְרָ", תרגום: מה שנשפך ומה שנתפזר כאלו
עפר (עיין הליכו"ת עמ' 41: מצפ"ת עמ' 96).

ח כבר תיארו רבים כמו אבן ספיר בהערה לעיל, וראה עוד הליכו"ת ומצפ"ת ועוד.
ובענין נתינת מלח ראה שכתבתי בארוכה לבירור יסוד הדין ובמנהג תימן, במסורה
ליוסף ח"ה עמ' 143 ואילך, קחנו משם.

ט כן היא לדרך ההוראה לרבי הרמב"ם וחכמי תימן אשר בארץ כדלקמן. והן
אמת רבות דנו גדולי האחרונים מיום שהומצאו דרך אפיית מצות מכונה בת-
חילה בדרך מיכני ע"י גלגלים בשנת תקצ"ח בצרפת וגרמניה ואח"כ במזרח
אירופה פולין וגליציה, ואף עם המאפיה הראשונה בי-ם בשנת תרכ"ו ויותר
מאוחר בשנת תרצ"ו ע"י חשמל עם פתיחת מאפיית כהן-הלפרין בתחילת
משכנה במזכרת משה י-ם אם היא בכלל כשרה לפסח. ולמעשה חתמו גדולי
י-ם כהר"ש סלאנט והר"ח זוננפלד ועוד על כשרותה. ועדן רבו הנוקפים אם
יצא יד"ח במצת מכונה בכזיתות ליל הסדר ובעיקר משום אפיה 'לשמה' הללו
אוסרים והללו מתירים, ואכמ"ל. ועיין שו"ת החיים והשלום (או"ח סי' קן) למהר"ח
כסאר שתמה על המפקקין שאינן אלא מן המתמיהין, ואדרבה מצת מכונה
עדיפה ממצת יד ויצא בה לכתחילה היות ונאמר "ושמרתם את המצות", ולא
ועשיתם וכו', ובשמירה כל שהיא סגי, עיי"ש. (וכן נהגו באר"י למעשה בליל הסדר ששור
את המצות הקשיחות, הרע"ם קורח, מהר"ח כסאר, להגר"י צובירי-שאמי (עיין עריכת שלחן ח"ה סי'
תסא סעי' ז, פסקי הלכות להגר"י צובירי עמ' רעט, קי' דיני ער"פ שחל בשבת להגר"א חמאמי, תשפ"ה,
סעי' יד, מועדי משה חמץ ומצה פ"ו סעי' כ) עוד זאת, משלא חש רבינו לומר שמצות
מעשה חש"ו פסולות, מוכח שאין הכוונה מעכבת בעשייתן אלא כל שנעשית

יב. זמן אפיית מצת "מצוה" (מצות ליל הסדר) מן הדין יכול לאפות אימת שירצה והשעה נוחה לו, ואין חובה לאפות בדוקא אחר חצות היום בערב פסח'. ואכן מנהג רוב ככל בית ישראל וגדולים וטובים שאין מדקדקים לאכול בדוקא ממצות שנאפו אחר חצות היום^א.

יג. מותר מן הדין לשרות שריה קלה את המצות הקשיחות המצויות במי מלח

למכור בשוק ולא לשם זבח והעיקר שנעשו בשימור מחמץ (עיין מהר"י קאפח בבי' חמו"מ פ"ו, אות כז), ואפיית נשות תימן תוכיח של אמרו לשם מצת מצוה במפורש כידוע והמצות היו מהודרות שמהודרות עולות על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן, רבותינו ואבותינו ע"ה. וראה לעיל הערה קג בדברי אב"ס.

י רבי' הרמב"ם לא קבע זמן מוגבל לאפיית מצות בער"פ כשם שלא מצינו בתלמודים הקפדה על כך, ואכן לדעת רבינו הרמב"ם אין כל הבדל וכל מצה כשרה למהדרין מן המהדרין כל אימת שנאפתה בכשרות. וכ"כ מהר"י קאפח (בי' חמו"מ פ"ו אות ג). ועוד כ' כי מה שבתימן אפו אחר חצות הוא לא משום אותם פוסקים שהוקש לקרבן פסח, אלא משום שהיו חפצין במצה חמה ורכה "לָחֶם חֹם בַּיּוֹם הַלֵּקֶחַו" כמנהגם ולא יבשה, עיי"ש. ומרן השו"ע סי' תנח (בעקבות כמה מהראשונים) כ' נוהגים שלא ללוש מצת מצוה בערב פסח עד אחר שש שעות שהוא זמן הקרבת קרבן פסח. ורבים מחכמי תימן האחרונים העתיקוהו, ועדין אין זה עדות על המנהג בחיוב זמן האפיה כאמור. ובחזון עובדיה (פסח עמ' קסז-קסח) כתב שמנהג זה גם בדעת מרן הוא לכתחילה ומצוה מן המובחר, ובדיעבד יוצא יד"ח גם במצה שנאפית קודם ערב הפסח. כי כל ההיקש בין מצה לפסח הוא רק לענין אכילה ולא עשייה, עיי"ש. והביא שכן כתבו לעיקר, ובשו"ת שואל ונשאל כתב שמבואר בפוסקים שאין זה חיוב מדינא אלא חומרא בעלמא. ואולם יחידי סגולה נזהרים בכך ואין לבטלו כי הוא מנהג ותיקין, עכת"ד. ואולם כן נכון הדבר למי שנהגו אבותיו בדקדוק זה בדוקא, אולם כאמור למנהגנו נהגו מחמת מציאות המצה שהיתה נאפית דבר יום ביומו מימי החג כי לא הכירו עד עלות בני תימן הראשונים (אעלה בתמ"ר) במצה יבשה כעין קרקר או כלשון מארי הישיש לחם נקודים. וראה עוד בהע' הבאה. וע"ע זית רענן שם שנסתפק אם יש מנהג בזה. וראה שע"ה עמ' לז שכ"ה המנהג, וי"ל. אולם בעריכת שלחן סי' תנח התעלם והשמיט מנהג זה כלל, וציין שאפו בכל יום, עיי"ש.

יב במשנ"ב (סי' תנח סק"ג) כתב: שהדבר יסודו במנהג ולא מן הדין ואכן רוב ישראל שאינן מקפידין בכך כי אם יחידים עיי"ש, וכן מעידים על הגר"א וכל גדולי בריסק והחזו"א והאדר"ת שלא הקפידו להדר בכך (סדר הערוך ח"א פ"ב סעי' ו). וראה עוד בהערה הקודמת.

על מנת שיערב לאוכלן לצאת ידי חובה בהידור, וכך נהגו גדולים וטובים³.

יד. לארבעה כוסות, יש להכין יין יבש שאינו מבושל ואינו מפוסטר ואינו מסוכר, וזהו היין המצוי לשתיה בתימן (ורק לתרופה ורפואה בשלוהו). ונהגו לכתחילה להכין מישרת צימוקים הנקרא 'קידוש' ובפרט לנשים וקטנים ולמי שאינו יכול לשתות יין או אין לו יין.

טו. לא נהגו בהנחת כוס לאלהיו הנביא⁴.

טז. לירקות יש להכין, ירק לטיבול ראשון, וירק למרור.

יז. ירק לטיבול ראשון נהגו בפתרוזליה, הנקרא בקדנוס, או נץ החלב, או צנון, ולא הדרו אחרי כרפס הנקרא סלרי.

יח. למרור נהגו לקחת חזרת-חסה ואף שלא תמיד היא מרה היא מסוג המרור. אבל 'קרין' או 'חרין' אין יוצא בו כי אינו מחמשת סוגי המרור שאמרו חז"ל.

יט. מצוה מדבריהם להכין חרוסת, דוכה (דוכה), לטיבול, זכר לטיט שהיו עובדין בו במצרים.

כ. מצוה מדבריהם להכין שני מיני תבשיל, או שני מיני בשר (צלי, מבושל), זכר

יב עיין בי' מהר"י קאפח (חמו"מ פ"ו אות כב), ואין לחוש לרקיק השרוי שהותר בדיעבד. וכן נהגו בארץ הרע"ם קרח והגר"ח כסאר והגר"י צובירי ועוד (עיין עריכת שלחן ח"ה סי' תסא סעי' ז, פסקי הלכות לגר"י צובירי עמ' רעט, מועדי משה - חמץ ומצה פ"ו סעי' כ).

יג אגדתא דפסחא למהר"י קאפח (עמ' 16 בהע'), הגש"פ פרי ע"ח (עמ' ש"צ הע' שכא, שע"ה ח"ג סי' צה עיני"ר אות ה), וכן לא נמצא למנהג זה זכר בדברי הגאונים והרמב"ם והשו"ע ולא בתכאליל ולא בהגדות תימן. ואף שרבים מבני אשכנז הנוהגים כן ס"ל שהיות ובכוס חמישי איכא פלוגתא אם לשתותו או לא, העדיפו להשאירו לאלהיו מספק (תיק"ו - תשבי יתרץ קושיות ובעיות). אולם אף מבני תימן שלא שתו כוס חמישית (ואולי מספק כמ"ש מהר"י"ץ) כידוע לא הניחו כוס זה. ובכתר ש"ט (גאגין) (ח"ג עמ' 78): המנהג בין האשכנזים למלא כוס יין לזכר אליהו הנביא בס' ההגדה לפני 'שפוך' וכו' וקורין אותו כוס של אליהו, ואין כן מנהג ספרד. ובהע' שם: חפשי בספרי הראשונים ולא מצאתי מנהג זה כלל, אלא הזכירוהו האחרונים (מהר"ם חגיז, והגר"א בברכת אליהו), וראה שם להסברו כיצד מנהג זה התגלגל. ושם כתב ומנהג ספרדים' אינם יודעים מנהג זה לא למלאת את הכוס ולא פתיחת הדלת, והביא בשם ר"י לוינזון היאך ההמון... בזה ומנהג חדש זה לא היה לקדמונו.

לקרבן פסח, וזכר לקרבן חגיגה. או כמנהג המצוי בשר צלי זכר לקרבן פסח, וביצה זכר לקרבן חגיגה.

כא. מותר לצלות את הבשר צלי ואף לחממו מן הדין אפי' ביום טוב בהיות ומנהגנו לאוכלו בליל הסדר.

כב. המנהג הנפוץ לערוך את כל מיני הסדר על השולחן לפני כל המסובים, ולא נהגו בהנחת קערה בלבד לפני בעל הסדר בלבד. ויש מקומות שנהגו מקרוב לסדר בקערה.

כג. סדר השולחן, מקשטים מסביב בקצה השולחן בעלי פטרוזיליה, צנון עם עלים, ועלי חסה, ובתווך אמצע השולחן מניחים מגשים עם מצות ובפרט לפני בעל הסדר, ואין מדקדקין בג' מצות בלבד. ומניחין קעריות חרוסת כפי הצורך, וקערות ובהן בשר צלי ול"ד בשר זרוע. קערות ובהם ביצה. ועליהם פורס מפה יפה ונאה.

כד. נהגו לכסות במפה ולהסירה בסדר ההגדה, במקום להביא או לעקור את השולחן (או הקערה).

כה. שיעור כזית הוא על פי נפח, בקירוב בין 9-11 גרם, שיעור רביעית בקירוב 79-86 גרם (סימן כ"ט בגימ').

כו. בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר (דב' ו'): ואותנו הוציא משם וגו', ועל דבר זה צוה הקדוש ברוך הוא בתורה (דב' ה'): 'וזכרת כי עבד היית', כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית. כך שצריך שכאן"א ירגיש ששמחתו היא שנפשו השתחררה מן האלילות, וגופו השתחרר מהעבדות, והם יהיו בולטים וניכרים ולא רק מצויים בחדרי לבבו.

כז. כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות, לפיכך יש להכין מקומות ישיבה המותאמים להסיבה בפרט לגברים. והסיבת על צד ימין אינה הסיבה, אלא אם בשמאל. ולא נהגו הנשים ליסב ואפי' אשה חשובה.

כח. חיוב הסיבה לכה"פ בשעת אכילת כזית מצה ובשתית ארבע כוסות ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח (כולל כזיתות ירק: כרפס, מרור. כזית כורך, ואפיקומן וברכת המזון).

כט. כשחייבו הסיבה כאמור החיוב הוא לכתחילה, ואם לא היסב במקום שחייבוהו חכמים, אינו מעכב וא"צ לחזור ולהסב.

ל. מן הראוי להכין סדרי הגדות לכל המסובים שיהיו שותפים לסדר לילה זה.

לא. מן הראוי לזרז הקטנים לנוח בצהרי היום, שיהיו נעורים בליל הסדר. ויתקיים בנו 'הגדת לבנך' בהידור.

לב. מן הדין אין חיוב להדליק נר ביו"ט כבשבת, ואכן יש שנהגו כמנהג הקדום שלא נהגו להדליק נר יו"ט כלל, ויש נהגו להדליק בלא ברכה. ויש שנהגו בברכה. והכל לא נהגו לברך שהחיינו.

לג. מן הדין אין חיוב לטבול במקוה בערבי רגלים בזמן הזה, וכן נהגו. אולם בארץ יש שנהגו לטבול.

ליל הסדר

- מן הראוי שיהא ממונה אחראי (= שר המשקים) על מזיגת הכוסות כדין (עם מזיגת מים) והגשתן ואסיפתן, ולפני מזיגת כל כוס מארבעה כוסות למסובין המנהג להדיחו.

קדש

- א. פותח ראש הסדר או ראש המשפחה בקידוש, אחר שמזגו לכולם והגישו כוס לכל אחד מהמסובים לסדר גדולים וקטנים.
- ב. סדר הקידוש אומרו מיושב^ט, ורבים נוהגים לאומרו בעמידה^{טו}.
- ג. בסדר הקידוש רבים נוהגים לשלב את הפיוט תרומה הבדילנו וכו' בתוך ברכת קידוש היום^{טז},

יד כן יוצא אליבא דרבי הרמב"ם (שופר סוכה ולולב פ"ו ה"ב) שרק בקידוש ליל ראשון של חג הסוכות הדגיש שנהגו רבותיו לעמוד. וכן נראה מסתימת התכאליל שישבו ולא עמדו. ובדעת מהרי"ץ נמצא כעין סתירה שכתב אגדפ"ס שמנהג רוב ישראל לקדש מיושב ע"פ דברי הרמב"ם בהל' שסו"ל שרק שם יש לעמוד. ולא זכר לדברי עדות המנהיג בהרמב"ם שהביא בליל שבת שיש לעמוד משום ויכולו. ועיין בענין קידוש ליל שבת בסי' הרמב"ם עמ' קצא הע' גא שיתכן שכ"ה המנהג הקדום לקדש מיושב אף בפר' ויכולו. אולם שם כתב שמהרי"ץ כ' לקדש מעומד שכן העידו משם הרמב"ם וכמ"ש המנהיג מפני עדות שב' ויכולו, ולפ"ז היה רק צריך לעמוד בויכולו אך נשאו כבר לעמוד עד הסוף. אולם שמעתי מאבי מורי שאין זה מוכרח שהמנהיג העיד על הרמב"ם, אלא העיד על הר"מ שהוא משהו אחר, ופענחוהו הרב משה ומן הסתם הרמב"ם. ובעריכ"ש ומש"כ באגדפ"ס פרי ע"ח שכבר נתפשט אצל כולם לעמוד, כוונתו על הרוב, ורבים שמחזיקין במנהג הקדום לשבת.

טו כתב מהרי"ץ באגדפ"ו ויש מחמירין לעמוד כדעת האריז"ל, ונשמע מדבריו שלא הכל בימיו נהגו כן, ובפרט שהמשיך שמנהג הרוב לישב כהרמב"ם, ועוד המליץ שטוב לעמוד אליבא דכו"ע כי גם לפי הרמב"ם יודה שאין זה גורע לעמוד ומהיות טוב עיי"ש. אולם נראה שכן הדבר גורע ואכמ"ל.

טז פיוט זה הביאו רס"ג בסידורו (עמ' קמא) שכן הוסיפו החברים. וכ"ה במחזור ארם צובה. וכן מנהג יוצאי תוניס. אולם רס"ג לא הביאה בסדר הקידוש (שם עמ' קלה)

ויש שנמנעים מלאומרו". אולם יש נוהגים לאומרו אחר שסיים מזמור לדוד וכו' לפני סברי מרנן, וכן ראוי לנהוג".

ד. שותה בהסיבה רוב רביעית.

ורחץ / ונטול

א. נוטלים ידים. א' מהילדים או הנערים מגיש כלי נטילה למבוגרים וזוכה לברכות.

ב. נוטל ידיו עם ברכה, ויש (מהשאמי) שנהגו (כשו"ע) שנוטל ואינו מברך.

כרפס

א. מסירים המפה שעל השולחן, ובעל הסדר מברך על עלי ירק פטרוזיליה בורא פרי האדמה בשיעור כזית, וכולם שומעים ברכתו ועונין, אמן. ומטבל בחרוסת, ויש (שאמי)

ויתכן שרק חבריו אמרוהו. ומהרי"ץ כתב שקבלה בידינו מרס"ג.

יז שכן לא נזכר בהרבה תכאליל ישנים ובהרמב"ם, עיין מהר"י קאפח (אגדפ"ס עמ' יב) שאינו בקדום, עיין מחבסי"ת (ח"ב עמ' 68 ואילך) שניכר התפשטות פיוט זה בהגדות תימן היחל מסוף המאה ה-טז. ועיין סי' הרמב"ם (עמ' שז הע' פג) שכנראה התפשט יותר בשל מחזור ארם צובה, ובמדרש דברי שמואל (אלצ'אהרי) שהאריך למנוע מלאומרו בתוך הברכה, או לאומרו לפני ברכת הקידוש או אחר קידוש.

יח בכדי להימנע מהפסק בברכת הקידוש או מלשנות בנוסח מטבע הברכה שתקנו חכמים וכן מנהג אבי מורי, וכן שמענו שנהג מהר"י קאפח צ"ל. וכן מנהג ק"ק עדן.

הנוהגים כשו"ע בפחות מכזית וטובל במי לימון או מי מלח. ויכול לאוכלו בהסיבה^ט. ויש שאינם מיסבין בכרפס^ז.

ב. מיד לאחר מכן, מכסים במפה את השולחן, לשם שינוי בפני הקטנים שישאלו ויתמהו על המעשה.

יחזן

א. יש נוהגים כאן לחצות את המצה לפני אמירת ההגדה, חציה שימרו לאפיקומן וקשרו במטפחת נאה והניחו על כתפיהם על דרך האמור (שמות יב, לד): "משארותם צרורות בשמלותם על שכמם" וחציה לברכת המוציא.

ט בדברי רבינו ובמרן ובתכאליל ובהגד"פ לא ציינו מניע או אזהרה מלהסב, וזה בכלל כל המרבה להסב - הרי זה משובח. וראה עוד לקמן.
כ כן כתבו כמה מטעם שהכרפס הוא זכר לעבדות ואין מקום לחירות ולהסב בו.

- אולם מנהגו שחוצים את המצה רק לפני הברכה על המצה בהמשך^{כא}.
- ב. לא הכירו ולא נהגו אבותינו ב"גניבת" האפיקומן^{כב}, וראוי לימנע מהנהגה זו^{כג}.

מגיד

- א. מצות עשה מן התורה לספר ביציאת מצרים בליל ט"ו בניסן, ובפרט בשעה שמונחים לפניו מצה ומרור. ונצטוונו: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר"

כא כ"נ מהתכאליל רס"ג ורע"ג והרמב"ם, וכ"ד מהרי"ץ.

כב עיין למהר"י קאפח (הליכות) (תשס"ב) עמ' 45 הע' 23; אגדתא דפסחא י-ם תשי"ט עמ' 15 הע' 3), הרש"מ צאלח (הע' לתכלאל ע"ח ח"ב עמ' ט הע' 1). ובהגדה ש"פ, פרי ע"ח (עמ' שלז) כתב שלא נהגו בגניבה זו, וציין שכן מנהג חב"ד ע"ד שאמרו (ברכות ה"ב): "בתר גנבא גנוב, וטעמא טעים". ושכ"כ בכתר ש"ט להרש"ט גאגין ח"ג עמ' קעו שלא נודע בין הספ' מנהג זה, ואף מבשו"ת פאת שדך (מונק) העיר כי המ"ב לא זכר מנהג זה. ושכן ראוי למנוע מקלות ראש, ע"כ. וכן בקובץ בית אהרון וישראל קרלין, העידו כי לא נהגו רבותינו בכך, והעירו שם כי בעל מקור חיים סי' תעז כ' למחות ולבטל מנהג זה, כ"כ באורחות חיים בשם מאורי אור שהמונע ה"ז משובח.

כג ואף שרבים מ"חכמי הדור" יטעימו כי כן נכון לאתגר את הילדים ולהעירם, אולם נכון יותר חינוכי להחזיק בדרך חכמי ישראל בחילוק קליות ואגוזים שבכל דור ודור, להמריצם בשאלות מאתגרות קצרות ובמתן פרס. וכבר נפסקה הלכה (רמב"ם גניבה א, ב; שו"ע חו"מ שמח, א): ואסור לגנוב דרך שחוק, או לגנוב על מנת להחזיר, או לגנוב על מנת לשלם, הכל אסור שלא ירגיל עצמו בכך. וביאר מהר"י קאפח (שם אות יא) נראה שאסור זה מדרבנן, והטעים רבינו את האסור מבחינת הגנב שהוא גורם לעצמו מגרעת נפשית וכדלקמן פ"ז ה"י עכת"ד.

ואף שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים, וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח^כ.

ב. חובה על כל אב להסביר לבניו על ניסי יציאת מצרים, ואף ראו חכמים לפתוח את ההגדה בשאלת הבן מה נשתנה על מנת ליצור שיח וענין בנושא זה, ואף אם אין לו בן אשתו שואלתו, אין לו אשה שואלין זה את זה מה נשתנה הלילה הזה, ואפילו היו כולן חכמים, היה לבדו שואל לעצמו מה נשתנה הלילה^כ.

ג. עוד ראו חז"ל לחייב בסדר ההגדה, להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד? מתחיל ומספר שבתחילה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל ורודפין אחר עבודה זרה, ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מן התועים וקרבנו לייחודו, וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו ומסיים בנסים ונפלאות שנעשו לנו ובחירותנו, והוא שידרוש (דברים כו) מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה, וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח^כ.

ד. לפני שפותח בעל הסדר והמסובין בבהילו יצאנו^כ וכו'. יגישו כוס שני למסובין ולכה"פ לבעל הסדר.

כד עיין חמו"מ פ"ז ה"א.

כה עיין חמו"מ פ"ז ה"ג.

כו עיין חמו"מ פ"ז ה"ד.

כז כן היא הפתיחה בכל הגדות תימן (בלדי ושאמי) ובתכאליל 'בבהילו' (בחפזון), כפתחת רבינו הרמב"ם בנוסח ההגדה. ובכתר ש"ט (גאגין) ח"ג עמ' 121 כתב: בתימן וכל ערי מארוקו נוהגים לומר בבהילו וכו' קודם אמירת הא לחמא וכו'. ושם בהע' שכ"ה בנוס' ההגדה להרמב"ם והתשב"ץ והתכלאל (ולהעיר שכ"ה כבר לפני רס"ג כאמור).

ה. אמירת מה נשתנה אמרוה כולם בצוותא, והנער הקטן עומד ואומר "מה כ'בר"כ, ומקבל ביצה כפרס. וכיום נהוג לשמוע מהקטנים שאומרים מה נשתנה, וראוי להחזיק במנהג אמירת "מה כ'בר" ע"י הקטן ולתרגמו על מנת שיובנו תכניו ומסריו בעיני השומעים שאינן מורגלים בלשון ערב.

ו. מתחילים בצוותא עבדים היינו וכו', ושאר קטעי ההגדה יש משותפים לכולם ויש שמחלקים בין המסובין כפי הסדר, ויש שאמרו הכל בצוותא. נעימת ההגדה ברובה כנעימת אמירת המשנה (במה מדליקין וכו').

ז. באמירת רשע מהו אומר וכו' ראוי שלא יאמר אותו יחיד מהמסובין, אלא שיאמרו כולם כאיש אחד חברים.

ח. בשעת אמירת דם ואש ותמרות עשן ופירוט עשר המכות רבים נהגו בדורות האחרונים להטיף מכוס היין, ויש שלא נהגו ונמנעו ממנהג זה^{כט}.

כח אמירת 'מא כבר' לא נזכרה במפורש בתכאליל, ואף לא בתכלאל ובהגדת מהרי"ץ, אולם נהגו בכך הכל (עיין ענ"ח על תע"ח אות טו הליכו"ת (תשס"ב) עמ' 44: ב'י חמו"מ ח, א). ויש 'מא כבר' המצוייה קצרה, ויש כמה נוסחאות ארוכות (ראה לדוג' למהר"י קאפח, אגדתא דפסחא ירושלים התשי"ט עמ' קלד-קמ. ומנהג סבי זקני, סבי, ואמור"ר לומר 'מא כבר' אלערוסייה שחיברה בן משפחתנו הרב אברהם בן משה ערוסי ממחזית).

כט ראה למהרי"ץ. ומקור המנהג במנהג אשכנז (הביאו הרמ"א בשם מהרי"ל ועדיין לא הזכירו מרן השו"ע), ונתפשט לבני ספרד, ומהגדות בני ספרד לבני תימן יותר מאוחר. ואכן לא מצינו מנהג זה לא בדברי הגאונים ולא בהרמב"ם ולא בשו"ע ולא מצינו לאיזכור מנהג זה בתכאליל ובהגדות ישנות ונתפשט בתימן מאוחר מהמאה הי"ט, (עיין מחבסי"ת ח"ג עמ' 98, הע' על ס' הרמב"ם עמ' שך הע' קלח). ובעריכת שולחן ילקו"ח ח"ו עמ' עו שפירט לצורת הטפות אלו ומספרן, ושם סעי' מב כתב: "רובם ככולם נוהגים להזות מן היין וכו' ומנהגות אלו לא נזכרו בדברי הקדמונים", ושם עמ' עח הע'

ט. באמירת פיוט דיינו נהגו שהילדים מרימים במקצת את השולחן, אולם בימינו רבים אין נוהגים כי השולחנות כבדים וגדולים.

י. באמירת רבן גמליאל וכו' מסירים את המפה, וכשבעל הסדר אומר מצה זו וכו' מחזיק מצה בידו, מרור זה וכו' מחזיק עלה חסה בידו, פסח זה וכו' אינו מחזיק כלום.

יא. אחר שהוגש כוס שני לכולם פותח ואומר בעל הסדר וכולם שומעין.

נ: ויש שלא נהגו להזות וגם לא נזכר בדברי הראשונים לא בדפוסים ולא בכת"י. ע"כ. ולהעיר, כבר העיר הרב ש"ט גאגין ראב"ד ומו"צ לספרדים באנגליה בספרו כתר שם טוב (ח"ג עמ' 130) כי "הספרדים שבולונדון ואמסטרדם אינם יודעים ממנהג זה". ושם בהע' ב, כתב: "חכמי הספרדים הקדמונים לא העלו על דל שפתם מנהג זה. והזיה זו יצאה ע"י חכמי אשכנז, וכאשר חכמי ספרד בימי האר"י ראו כי דברי האר"י מסכים עליה, גם הספרדים חקו להם בין המקובלים, ולאט לאט נתפשט המנהג גם בין ההמון אשר אינם יודעים מימינם ומשמאלם". ועוד שם (עמ' 131) כתב לשאלת הרב יעקב קלצקין בן הגאון מלובלין בשנת תרצ"ו לחו"ד על מנהג מוזר זה כלשונו וטעמו סיבתו, וז"ל בתשובת מכתבו: בספרי הראשונים כהרמב"ם (ואף לא מצינו בסדרי הגאונים סדר רע"ג ורס"ג, צ.ע.ה.) והמנהיג והכל בו וגו' אין בהם שורש למנהג זה, ונמצא בס' מוהרי"ל בשם הרקח". ועיי"ש שנתן טעם שנסרך מנהג זה עקב רגילות בנ"א באמרם דבר רע או שמועה רעה להסתייג בלשונם ובמעשיהם כי חלילה לפתוח פיו וכו'.

אמנם לא מצינו לאיזכור מנהג זה בתכאליל, אולם ראה למהרי"ץ שזכר מנהג זה ולא הראה מקורו. וכבר העיד אבן ספיר (ח"א פרק לט) בראותו מנהג זה בהיותו צנעא בליל הסדר. ויש משפחות שגם הנשים כילדים הרימו.

ל

יב. רבים נהגו בברכת הגפן ובשילוב פיוט אתה גאלת בברכת הגאולה. ויש נמנעים מלומר אתה גאלת בברכת הגאולה. ויש נוהגין לומר לפני ברכת הגפן וברכת הגאולה את הפיוט אתה גאלה וכן נכון לעשות^{לא}. ויש הנוהגין (כשו"ע: בשאמי) ששותה כוס שני בלא לברך ב"פ הגפן.

יג. שותים לכה"פ רוב רביעית מהכוס בהסיבה.

רחצה/נוטל ידיו

א. הילדים או הנערים מגיש כלי נטילה למבוגרים וזוכה בברכות. ונוטלים בברכה.

מוציא מצה

א. בעל הסדר מכין לברכה מצה וחצי, ונוהגים לחצות המצה עכשיו לפני

לא ראה לעיל עמ' כג ביחס לשילוב פיוט תרומה הבדילנו בברכת הקידוש.

ברכה, חציה לברכה וחציה לשימור אפיקומן במטפחת נאה. ויש נוהגים כשו"ע על שתי מצות ומחצה.

ב. בעל הסדר ידאג שכל אחד מהמסובין יקבל כזית מצה כגודל ליג'. ואף אם במצה וחצי אין כדי כולם ידאג לחלק מהמצות שלפניו.

ג. בעל הסדר מברך בראשונה המוציא וכולם שומעין ועונין אמן, ומחלק והמסובין מקבלין מהמצה ועדין אינם אוכלים אלא יושבים בדומיה, ואחר שחילק לכולם ממשיך בעל הסדר ומברך "על אכילת מצה" ועונין אמן, וטובלים בחרוסת ואוכלים בהסיבה.

ד. מן הדין חייב רק באכילת כזית א', ולא דקדקו באכילת ב' כזיתות (א' כנגד המוציא א' כנגד מצה).

ה. יש נוהגים על פי מהרי"ץ לצרור את חצי המצה שנותרה לאפיקומן, בתוך מטפחת ולהניחה על הכתף, זכר למה שנאמר: "משארותם צרורות בשמלותם על שכמם".

מרור

א. אחר שכל אחד מהמסובין לקח כזית מעלי החסה, מברך בעל הסדר בורא פרי האדמה ושומעין ועונין אמן ומטבילים בחרוסת, ומי שמסב הרי זה משובח. ויש הנוהגים כשו"ע ואינן מיסבין.

כורך

א. כל אחד מהמסובין לוקח כזית מצה וכזית חסה וכורכם יחד, וכנהוג שהמצה בפנים ועליה החסה. אומר בעל הסדר: כהלל הזקן שאמר וכו'. ושומעים ומטבלים בחרוסת ואוכלים בהסיבה.

ב. מחלקים ביצה זכר לחגיגה לכל המסובין, ובראשם לנער שאמר 'מה כ'בר'. ושוב מחלקים צלי בשר למסובין זכר לקרבן פסח.

שולחן עורך

א. מפנים השולחן ומסדרים בהתאם, לצורך אכילת סעודת חג, וסועדים.

צפון

א. אחר שאמרו דברי טעם וקישור, בסוף הסעודה מחלק בעל הסדר כזית אפיקומן לכל א' מהמסובין מהמצה המשומרת. ואוכלים בהסיבה.

ב. אחר אכילת אפיקומן, אין אוכלים ואין שותים, למעט כוס שלישי ורביעי בהמשך ושתית מים.

ג. יש מדקדקים לכתחילה לאכול את האפיקומן לפני חצות^ל, וכן לסיים את ההלל עם ברכת יהללוך^ל וכן בשתית כוס רביעי^ל. אולם בני תימן (כהרמב"ם) אין זמן חצות מעכב לפרטים הנ"ל אף לכתחילה^ל. ואמנם יש שכתבו להחמיר ולא לאחר^ל, אך למעשה בתימן לא נהגו לאחר בסיום ליל הסדר.

לב בפרט בני אשכנז וספרד, (עיין שו"ע סי' תעז ס"א, חזון עובדיה ח"ב עמ' קעט). ובכזית ראשון של מצה וכזית מרור יש לדקדק לאכול לפני חצות ואם איחר יאכל בלא ברכת אכילת מצה או אכילת מרור, (משנ"ב שם סק"ו).

לג כ"פ הרמ"א (ס' תעז סעי' א) ובמשנ"ב (שם סק"ז) נראה שזה רק לכתחילה. אולם בחזון עובדיה (עמ' קפח) כ' שאם נתאחר לא יחתום בברכת יהללוך.

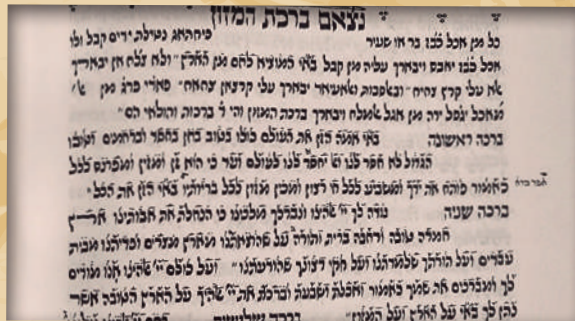
לד חזון עובדיה שם, והוסיף שם שהנוהגים לברך על כוס רביעיית כמנהג האשכנזים לא יברכו אחר חצות.

לה כ"כ סדר משנה שלא כהפ"ח בד' הרמב"ם שיש ליזהר לכתחילה. וכ"כ ר' מנוח בד' רבינו. וכן תפס לעיקר בביאור מהר"י קאפח (חמו"מ פ"ו אות ג).

לו עיין למהרי"ץ באגד"פ שכתב שלא יצא, וכבר תמאו עליו מנא ליה, ואין זה לא כהרמב"ם ולא כשו"ע.

ברך

א. אחר שפינו וניקו השולחן לכבוד הברכה, אומרים מזמור לדוד וכו' למנצח וכו',

- ב. נוטל מים אחרונים, וא' מהילדים או הנערים נוטל למבוגרים מים אחרונים וזוכה לברכות.
- ג. מוזגין כוס שלישי למסובין, ומברכים ברכת המזון על כוס שלישי. ומברך עליה בסיום ברכת המזון.

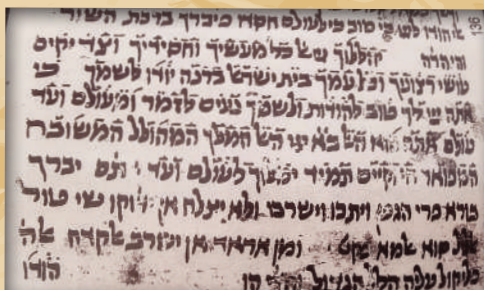

הלל [נרצה]

✦ המשך הסדר תלוי במנהג.

אופן ראשון: השותים המסיימים בכוס רביעי,

אופן שני: שמוסיפים כוס חמישי, ויפורט להלן.

אופן ראשון, כמנהג רבים.

- א. לפני המשך אמירת חציו השני של הלל מוזגין כוס רביעי למסובין ופותח בעל הסדר: שפוך חמתך וכו' וכולם עמו בקול יחד.
- ב. אמירת ההלל כדרך אמירת ההלל בקירוי. ומוסיף הלל הגדול, נשמת, ישתבח בלא חתימה, יהללך עם חתימה. ומברך על כוס רביעי (ובשאמי: אינו מברך) ושותה בהסיבה.
- ג. מברך ברכה אחרונה מעין שלוש על הגפן.

אופן שני, כמנהג השותים כוס חמישי:

- א. לפני המשך אמירת חציו השני של הלל מוזגין כוס רביעי למסובין ופותח בעל הסדר: שפוך חמתך וכו' וכולם עמו בקול יחד.
- ב. אמירת ההלל כדרך אמירת ההלל בקירוי. וכגומר את ההלל, אומר נשמת וישתבח בלי חתימה, ומברך על כוס רביעי ושותה בהסיבה.
- ג. אחר שמזגו כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול, וחותרם בברכת יהללך. ומברך על כוס חמישי ושותה בהסיבה.
- ד. מברך ברכה אחרונה מעין שלוש על הגפן.

לז על חשיבות ומעלת שתית כוס חמישי, ראה בהערה ב לעיל.

יש שנהגו מקרוב בקריאת שיר השירים^{לח}, ואמירת פיוטי חד גדיא וא' מי יודע, אך אלו לא נמצאו בהגדות תימן. אולם בארץ רבים נהגו בהם.

אחר שסיימו הסדר, לא יאכלו ולא ישתו אלא מים בלבד כדי שישן וטעם מצה בפיו^{לט}.

מנהגנו לומר בלילה זה ברכת "המפיל" וקריית שמע כרגיל כבכל לילה.

לח אמירת שיה"ש לא נזכרה בדברי רבי הרמב"ם, ולא בסדרי הגאונים והראשונים, ולא בתכאליל העתיקים, ואף מרן לא זכרה. ומקרוב יש שנהגו באמירתו ע"פ האחרונים והאר"י, עיין למהרי"ץ באגד"פ.

לט והוראת אמו"ר שיחי' לאסור גם צחצוח שיניים עם משחה, ואפשר לצחצח במים בלבד.

הכשרת כלים בקצרה

- א. כלל הוא בדיני הכשרת כלים **כבולעו כן פולטו, כתשמישו כן הכשור**.
 - ב. נראה כי הכשרת כלי חמץ יותר קלה מהכשרת כלי איסור, אולם נהגו בני תימן בהרבה מן המקרים להחמיר.
 - ג. לא מצינו לרבינו הרמב"ם ליבון קשה בהכשרת כלי חמץ.
 - ד. לפני ההכשרה הראויה, ראוי לעשות מראש את ההכנות כדלהלן: א. ניקיון הכלי רצוי עם חומר פוגם ב. שהכלי מושבת משימוש 24 שעות (אינו בן יומו) ג. לפני הפסח.
 - ה. דרך ההכשרה נקבעת לפי מידת השימוש בכלי וסוג הכלי בדרך כלל כדלהלן. וראוי לישאל שאלת חכם בהכשרת כלים המתחדשים בימינו. ובפרט למידת הרגל השימוש באותו כלי כי אין מידת הכלל כמידת הפרט.
- בדרך כלל:**

- ליבון** - כלי שדרכו בבישול באש (אור) יבש ללא נוזל, כגון: שיפודים רשתות צליה וכיו"ב.
 - הגעלה** (הרתחת מים על האש) - כלי שדרכו בבישול כלי ראשון כגון: סירים וכיו"ב.
 - עירוי כלי ראשון** - כלי שדרכו רק ביציקת חם אליו מכלי ראשון כגון: צלחות וקערות מרק וכיו"ב.
 - כלי שני, עירוי מכלי שני** - כלים שדרכם בשימוש חם רק בכלי שני או בעירוי מכלי שני.
 - שטיפה והדחה** - כלים שהשימוש בהם בצונן כדוגמת מקרר וכיו"ב.
- כל הכלל הנ"ל מדובר בדר"כ בכלים מסוג: מתכת לסוגיה, זכוכית², אבן,

מ עיין מאכלות אסורות פי"ז ה"ג דין זכוכית ככלי מתכות ואבן (שלא כדעת מרן השו"ע שלא בלעי, ולא כדעת הרמ"א שדינם ככלי חרס) ועיין עוד בפיה"מ סוף עבודה זרה. ובבי' מהר"י קאפח שם אות ג ובי' שם חמו"מ פ"ה אות מא. ובתשובה להרש"ל נגר (תשובות הרב קאפח ח"ב סי' ב אות א), ומהר"ח כסאר בשם טוב מא"א שם, ובשנית שו"ת החיים השלום (אור"ח סי' קמט).

אבן שיש, עץ, פלסטיק, כלי חרס, חרסינה, או ציפוי חרסינה וכיו"ב ששימושם בכלי ראשון או כלי שני אין להם הכשר, רק אם שימושם בצונן שהיתרם בשטיפה והדחה בצונן, או כעין ליבון (מילוי גחלים) בכלי שדרכו באפייה יבשה.

הכשרת המטבח וכליו

שיש^{מא} - עירוי מכלי ראשון לחומרא.

כיוור (חרסינה) - עירוי מכלי ראשון לחומרא.

ברזים - שטיפה והדחה.

אריחי קרמיקה הסמוכים לשיש או לתנור - שטיפה והדחה.

תנור בישול

מערכת גז - מבערים, אסכלאות, יש מחמירים בעירוי מכלי ראשון. הוראת מהר"י קאפח להבעירו לזמן מה ותו לא.

מערכת כיריים חשמלית - הבערה לכמה זמן על החום מירבי. גז תנור גז וכיריים **פלטה** - יש מחמירים בעירוי כלי ראשון (כמובן שהפלטה כבויה), והוראת מהר"י קאפח להסיקה למשך זמן.

אינדוקציה, כיריים קראמיות - לנקות היטב, ולהניח על כיריים אלו סיר עם מים עד שירתחו והכיריים יתחממו, לאחר מכן יש לערות מים רותחים כשהם מנותקים מן החשמל.

תנור אפיה - הסקה על החום המירבי למשך חצי שעה.

מא שלושה סוגי משטחי שיש מצויים כיום: א. שיש גרניט, השיש המצוי ביותר מורכב מאבן גרניט +הוספת 1% חומר פלסטי למילוי פגמים או יצירת ציפוי דק למניעת ספיגת נוזלים וכתמי אבן, עמיד עד 300 מעלות חום צלזיוס. ב. שיש קיסר הדור החדש של השיש עשוי 95% מאבן 'קווראץ' עם חומר מדבק, רבים היצרנים מזהירים משפיכת רותחין עליו ומהסרת אחריות לפיצוץ השיש, למעשה רבים מעידים שאינו ניזוק. ג. שיש חברון, מאבן חברון אבן חלשה וע"י רותחים נוצר סדקים.

מנגל - ליבון קל לרשתות או החלפתם.

מדיח כלים - הפעלתו בתוכנית חום מירבי על ריק עם הרשתות (עם סבון).

מיקסר, מעבד מזון - עירוי מכלי ראשון לחומרא בעיקר על הסכנים והמערבלים, וראוי לרסס בחומר פוגם בחריצי ראש המערבל.

מיקרוגל - הרתחת כוס מים עם חומר פוגם כסבון וכיו"ב (זהירות משימוש באקונומיקה יש בה אחוזי ברזל והיזק למיקרוגל כידוע).

מצנע - אין הכשר.

דיני מכירת חמץ

ג. מי שנותר ברשותו כמות גדולה של חמץ מותר לכתחילה לתנו או למוכרו לגוי ישירות (כמובן בזמן המותר, לפני סוף זמן הביעור, לפני שעה שישית) ובלבד שתהיה מתנתו או מכירתו גמורה וחלוטה ללא תנאי מראש, כמעשה רבן גמליאל שהיה בספינה בים ומכר סחורתו לגוי ערב פסח, וכל שעשה תנאי עובר בבל יראה ובל ימצא^{מב}.

ד. מכירת חמץ הנהוגה כיום ע"י יפוי כח ושטרות הרשאה לא היתה נהוגה ומוכרת בתימן. בדר"כ במיגזר הפרטי לא מכרו כלל אלא סיימו וביערו את החמץ כדין, ולמרבה רק בעלי חנויות וכיו"ב מכרו ישירות לגוי כדין ובנתינת מפתח ללא התנאה או תנאים מראש.

ה. אין מצוה או חובה למכור בכל מצב ומקרה, טעות נפוצה היא בתפיסת ההמון, והמוכר מבלי להגדיר מהו מוכר, או מוכר חששותיו לחמץ בלתי ידוע, כמוכר אויר חורבתו, ומכירתו כחוכא ואיטלולא.

ו. כיום, על אף שרבים סומכים על דרך מכירה זו, יש רבים אשר נמנעים מדרך זו, וכן ראוי לנהוג לכתחילה בפרט במיגזר הפרטי לימנע מלהזדקק למכירת חמץ הנהוגה כי רבו הבעיות והפקפוקים בכל מעשה גמירות דעת והקנין בדרך מכירה זו^{מג}. ומפורסמת דעת הגר"א^{מח} כי אין המכירה

מב עיין חמו"מ (פ"ד הל' ו-ז).

מג עיין אור לציון (אבא שאול) (ח"ג עמ' עמ' קז-קח) שכתב שלכתחילה אין להשאיר מוצרי חמץ ברשות כלל. ושם (הע' א) ציין, כי בדורות הקודמים לא היה מנהג כלל אצל

חלה במכירת חמץ ודאי בדרך הערמה, כי אם תערובת חמץ. אולם במיגזר הציבורי, בעלי עסקים ורשתות מזון חובה עליהם למכור עם כל דרכי הקנין וכהמלצת גדולים וטובים ע"פ כללי ודרכי המסחר המעוגנים בחוק המצוי ע"מ ליתן תוקף ואכיפה לכך.

ז. אלו דברים שאין צריך למכור: תרופות^מ, מוצרי איפור וקוסמטיקה, מוצרי ניקיון, מוצרי בושם וטיפוח, מניות בנקאיות^מ, לכלוכי חמץ או הבלוע שבכלים^מ, שימורים ומשקאות שכשרים לפסח רק שאינם כשרים לפסח

בני ספרד שכל הקהילה מנהג לעשות מכירת חמץ וכפי שנהגו בני אשכנז. ולא היו אלא מעטים שהיה להם חמץ רב וגם כשמכרו הוציאו מביתם ונתנוהו לגוי וכו' וכמה אחרונים פקפקו במכירה זו מחשש הערמה בדא' וחסרון סמי"ד בקנין ובאופן כללי שנעשה עיי"ש וכיון שיש פקפוקים בעיקר המכירה כפי שהיא נהוגה היום כדאי יותר לגמור את החמץ לפני פסח ולא להזדקק למכירה ע"ש. ומי שיודע שגמר את חמצו ואינו משייר א"ץ לעשות מכירה ויש לו עדיפות, עכת"ד. וע"ע מאמר מרדכי (אליהו) (למועדים ולימים פ"ג סעי' מב). ומהר"י קאפח (בי' חמו"מ פ"ב אות ב ושם פ"ג אות ג). ומהר"ש אלצ'הארי (מדרש דברי שמואל עמ' קמב). ובתשובה כהלכה (קרח, סי' ז) יצא להגן על מכירה זו בפרט אלי' דהרמב"ם, וכ' שם שלא נהגו במכירה בתימן משום שלא היה מה למכור כי שררה עניות. ואחה"מ: יש עוד מקום ליעול במנהגא ובדינא ובפרט בד' רבי', ואכמ"ל. וע"ע פסקי תשובות (ח"ה סי' תמח סעי' י).

מז מדין מעשה רב (אות קעו) שלא מכר שום דבר חמץ כי אם במכירה עולמית, ושם אות קעז אחר הפסח לה היה קונה מאפיית מקמח ישראל שנמכרה כי המכירה גרועה, ורק או מקמח א"י, או ישראל שאינה לתותה. וכן לא שתה מיי"ש ושכר של ישראל עד שיעשה מתוצרת חדשה. וע"ע לתלמידו הגר"ח מוולוז'ין שהעיד על רבו הגר"א שלא היה אוכל ממיני חמץ הנמכר במכירה הנהוגה כי אין הביטול בלב שלם (שאלות אות קכ; כתר ראש אות קב).

מה מדין תריאק וכיו"ב (עיין חמו"מ סו"פ ד הי"ב). אף שנחלקו האחרונים, אולם כבר הוכיח אבי מורי שיחי' כי אין לחוש כל זמן שאין למשקיע יכולת הבעת דעה ושליטה.

מז הבלוע שבכלים אינו עובר עליהם בבל יראה, והראיה שההלכה אמרה לגונזם ולא מעבר לכך. ואתמהה, הישגיו נורמאלי ומן השורה שמוכן לקנות בשו"פ את הבלוע, וכי יש שמאי ביה"ד שמוכן לתת הערכה כמה שווה הבלוע, אין זאת אלא דברים באספמא. ואינו נכנס לדיון האחרונים בבעיית טבילת הכלים מחדש לאחר הפסח. וה"ה ללכלוכי כלים שדר"כ נפסלו מאכילה כלב עקב חומרי ניקוי וכיו"ב.

ע"פ הבד"ץ רק לימות השנה חשש קטניות וכיו"ב^מ.

ח. בני ספרד ההולכים אחר מרן השו"ע מתירים כל תערובת חמץ שנתערבה לפני הפסח בשישים. ובני אשכנז כהרמ"א מתירים תערובת חמץ לח בלח (כלומר: נוזלית) בס', וביבש אוסרים. הנפקותא למעשה ברכישת מוצרי מזון לפסח, כי בני תימן מחמירים יותר מהם, לכן בדר"כ יש לרכוש מוצרי כשרות מהדרין שלא סמכו על ביטול בס' וכיו"ב.

ט. תערובת חמץ שנתערבה ואפי' במשהו מן החמץ, הן לפני הפסח והן בפסח נאסרה באכילה או בשתייה או בהנאה.

מח מידי פעם מתפרסם ע"י מומחי כשרות במרכיבי המזון, ועד כמה חמץ יש בהם. ורק כדוגמא אוסיף למוצרים שאין בהם חשש ורשאי לגנוז (נכון לע"ע ער"פ התשפ"ה): אבקת מרק 'אוסם' עמילן קטניות. אבקת אפיה. גולוקוזה, דסקטורזה - תוצרת הארץ. מיונז בד"ץ עדה חרדית, ממתקים עם גולוקוזה כנ"ל. נקניקיות בשרי עדה חרדית, פודינג אוסם, שמרים יבשים כדוג' חברת 'פאקא'.